

ภูมิปัญญา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เชิงสร้างสรรค์

ดร. เทิดชาย ช่วยบำรุง

วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น
สถาบันพระปกเกล้า

ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น เชิงสร้างสรรค์

ดร. เทิดชาย ช่วยบำรุง

วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น
สถาบันพระปกเกล้า

คู่มือปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์

ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data.

เทิดชาย ช่วยบำรุง.

คู่มือปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์.--กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, 2554.

112 หน้า.

1. คู่มือปฏิบัติงานไทย. 2. วัฒนธรรมไทย. I. ชื่อเรื่อง.

306.09593

ISBN = 978-974-449-595-2

วปท.54-32-1000.0

พิมพ์ครั้งที่ 1 มิถุนายน 2554

จำนวน 1000 เล่ม

ผู้จัดรูปเล่ม และออกแบบปก นายสุชาติ วิวัฒน์ตระกูล

ลิขสิทธิ์ของสถาบันพระปกเกล้า

พิมพ์ที่

บริษัท เอ.พี. กราฟิก ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด

745 ถนนนครไชยศรี แขวงนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทรศัพท์ 02-243-9040-4 โทรสาร 02-243-3225

จัดพิมพ์โดย

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารบี ชั้น 5

เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์ 02 - 1419563-77 โทรสาร 02-1438175

เว็บไซต์ www.kpi.ac.th

คำนำ

ภูมิปัญญาถือเป็นรากเหง้าความเป็นไทยที่โดดเด่น ไม่เพียงแสดงถึงความเป็นชาติ หากแต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ภาวะวิกฤติของชาติที่เกิดขึ้น ในแต่ละครั้ง ไม่ได้เกิดเพราะภูมิปัญญาถูกใช้มากเกินไป แต่เกิดขึ้น เพราะทอดทิ้งภูมิปัญญาไทยและนิยมในภูมิปัญญาสากล วิกฤติจากการพัฒนาจึงเกิดขึ้นในทุกระดับ โดยเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานของประเทศที่สำคัญกลับได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสมัยใหม่มากมาย แสดงให้เห็นถึงสภาพความอ่อนแอของฐานราก

การพัฒนาประเทศที่เข้มแข็งไม่สามารถเกิดขึ้นได้ โดยปราศจากความแข็งแกร่งของท้องถิ่น และความแข็งแกร่งของท้องถิ่นก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากภูมิปัญญา ดังนั้น การนำภูมิปัญญามาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นจึงสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดี โดยหนังสือ “ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์” ได้สรุปบทเรียนการพัฒนาท้องถิ่นของไทยที่ผ่านมา พร้อมกล่าวถึงทุน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย การยกระดับภูมิปัญญาไทยสู่การพัฒนาท้องถิ่น
เชิงสร้างสรรค์และกรณีศึกษาของการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริม
การพัฒนาท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จของไทย ซึ่งจะสร้างแรงบันดาลใจแก่
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ ในการนำภูมิปัญญามาใช้เพื่อพัฒนาด้านต่างๆ
อันจะเสริมสร้างฐานรากการพัฒนาที่เข้มแข็งให้กับประเทศไทยต่อไป

ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง

สารบัญ

บทนำ	1
บทที่ 1 บทเรียนการพัฒนาท้องถิ่นของไทย	7
1.1 ความหมาย หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา	9
1.1.1 ความหมายของการพัฒนา	12
1.1.2 หลักการของการพัฒนา	14
1.1.3 แนวคิดและทฤษฎีของการพัฒนา	14
1.2 บทเรียนการพัฒนาของไทยที่ผ่านมา	22
1.3 ท้องถิ่นไทยกับการพัฒนา	25
1.4 สถานการณ์การพัฒนาท้องถิ่นของไทย	27
1.5 แนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นของไทยในอนาคต	27
1.6 ทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสม	30
บทที่ 2 ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย	33
2.1 ความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญ	36
ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย	
2.1.1 ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย	36
2.1.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย	37
2.1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย	40
2.1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย	41

2.2	ความแตกต่างระหว่าง “ภูมิปัญญา” กับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”	45
2.3	กระบวนการอนุรักษ์ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย	47
2.4	บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาท้องถิ่น	50
บทที่ 3	การยกระดับภูมิปัญญาไทยสู่การพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์	53
3.1	ความหมาย องค์ประกอบ ความเป็นมาและความสำคัญของ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์	56
3.1.1	ความเป็นมาของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์	56
3.1.2	ความหมายของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์	58
3.1.3	องค์ประกอบของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์	61
3.1.4	ความสำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์	66
3.2	ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเศรษฐกิจ เชิงสร้างสรรค์	66
3.3	เทคนิคการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนา เชิงสร้างสรรค์	68
3.4	กระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนา ท้องถิ่นสร้างสรรค์	71
3.5	สถานการณ์และแนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานเศรษฐกิจ เชิงสร้างสรรค์ของไทย	74
3.6	การพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น	75
บทที่ 4	กรณีศึกษาการยกระดับภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนา ท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์	77
4.1	บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้ริเริ่ม	81
4.1.1	การป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดของ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ	81

4.1.2	การจัดการการท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	83
4.2	บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้ดำเนินการ	85
4.2.1	การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้งของ องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ	85
4.2.2	การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ขององค์การบริหาร ส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย	87
4.3	บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้สนับสนุน	89
4.3.1	การส่งเสริมอาชีพด้วยภูมิปัญญาไทยของ องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง	89
4.3.2	การจัดการการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง ส.ศ.122 ของเทศบาลตำบลบางหลวง จังหวัดนครปฐม	90
	บรรณานุกรม	94
	ประวัติผู้เขียน	99

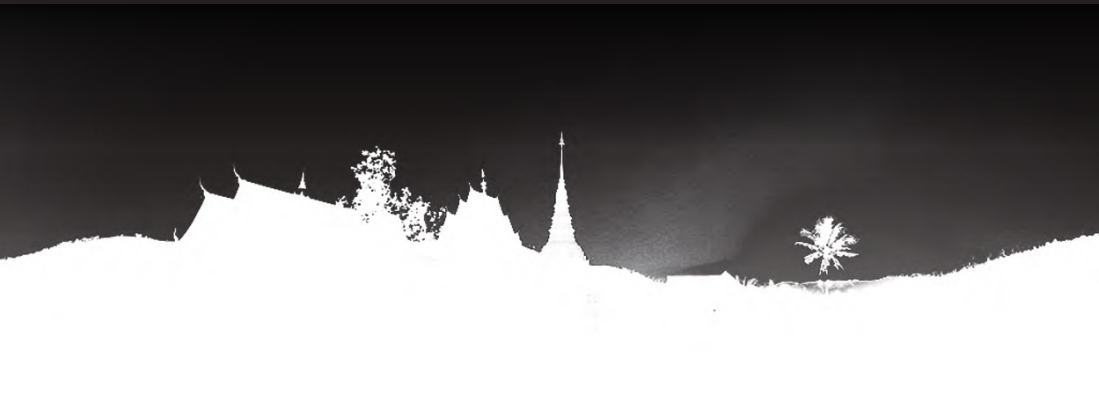
បញ្ហា

ប្រទេស កម្ពុជា

“กว่า 50 ปี ของการพัฒนาประเทศ
ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติจำนวน 10 ฉบับ ที่ผ่านมา
สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าหากประเทศไทย
ไม่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์
ในการพัฒนาประเทศโดยคำนึงถึง
คุณค่าวัฒนธรรมและความเป็นไทย
โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น”

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับนานาวิกฤตที่ถาโถมเข้าใส่อย่างไม่หยุดยั้ง ซึ่งวิกฤตที่สำคัญและไม่ควรมองข้าม คือ การก้าวไปสู่ความทันสมัยจนหลงลืมรากเหง้าของท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากของการพัฒนา นั้นหมายถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทอดทิ้ง ถูกมองข้ามและถูกลดคุณค่าลงทั้งด้วยแรงบีบคั้นจากภายนอกและจากจิตสำนึกของคนไทยเอง โดยคนไทยส่วนใหญ่มักเชื่อว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีค่าตอบสำหรับการแก้ไขวิกฤตที่กำลังรุมเร้าได้ เหตุผลที่เป็นเช่นนั้น เพราะเขาเหล่านั้นยังไม่เข้าใจความหมาย ไม่เห็นความสำคัญและไม่เกิดความรู้อีกร่วมกับคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” อย่างแท้จริง จึงไม่สามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ การทำความเข้าใจกับภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

อาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาไทยกำเนิดมาพร้อมกับการมีประเทศไทย ซึ่งก่อนที่ประเทศไทยจะเปิดรับการพัฒนากระแสหลักที่เน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญตามกระแส

ทุนนิยม ประเทศไทยดำรงอยู่ด้วยภูมิปัญญาไทยทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นส่งผลให้ความเป็นชาติดำรงอยู่อย่างแน่นแฟ้น หากเมื่อประเทศมุ่งสู่ความทันสมัยเฉกเช่นประเทศตะวันตก ภูมิปัญญาของไทยเริ่มถูกลดคุณค่าลงด้วยเหตุผลของความล้ำสมัย จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยน ยกเลิกและแทนที่ด้วยภูมิปัญญาตะวันตก กว่า 50 ปี ของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจำนวน 10 ฉบับ ที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าหากประเทศไทยไม่ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาประเทศโดยคำนึงถึงคุณค่าวัฒนธรรมและความเป็นไทยโดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเทศไทยก็จะก้าวไปสู่ความเป็นสากลโดยหลงลืมความเป็นไทย หากแต่สิ่งที่ควรจะเป็นในยุคปัจจุบันคือความเป็นสากลบนฐานความเป็นไทย ซึ่งในปัจจุบันมีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ด้วยความมุ่งหวังที่จะก้าวข้ามความล้มเหลวของการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ประเทศชาติที่ยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์

หนังสือภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วยเนื้อหา 4 บท กล่าวคือ

บทที่ 1 บทเรียนการพัฒนาท้องถิ่นของไทย ซึ่งกล่าวถึงความหมายหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา บทเรียนการพัฒนาของไทยที่ผ่านมา ท้องถิ่นไทยกับการพัฒนา สถานการณ์การพัฒนาท้องถิ่นของไทย แนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นของไทยในอนาคตและทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้เห็นถึงกระบวนทัศน์ในการพัฒนาของไทยจากอดีต ปัจจุบันและอนาคต

บทที่ 2 ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ซึ่งประกอบด้วย ความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญและประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ความแตกต่าง ระหว่าง “ภูมิปัญญา” กับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” กระบวนการอนุรักษ์ทุน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยและบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนา ท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นในแง่มุมต่างๆ ที่พร้อมจะนำไปสู่ การใช้ประโยชน์ต่อไป

บทที่ 3 การยกระดับภูมิปัญญาไทยสู่การพัฒนาท้องถิ่นเชิง สร้างสรรค์ ประกอบด้วย ความหมาย องค์ประกอบ ความเป็นมาและความ สำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เทคนิคและกระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น สู่การพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์ สถานการณ์และแนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นบน ฐานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของไทย และการพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ที่สร้างทั้งมูลค่าและคุณค่าเพิ่มให้เกิดขึ้น อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการพัฒนาที่วางอยู่บนฐานของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทที่ 4 กรณีศึกษาการยกระดับภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนา ท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ เป็นกรณีตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่นำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งในฐานะที่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ดำเนินการและผู้สนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไป ใช้ในการพัฒนา

เนื้อหาทั้ง 4 บท จะชี้ให้เห็นกระบวนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ใน การพัฒนาท้องถิ่นด้านต่างๆ ตั้งแต่การทำความรู้จักกับภูมิปัญญา แนวทาง การนำไปใช้ประโยชน์ ตัวอย่างผู้ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้แล้วประสบ

ความสำเร็จ ซึ่งจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เกิดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรมอันจะนำประเทศไปสู่การพัฒนาอย่างสร้างสรรค์บนฐานความยั่งยืน

ดร. เท็ดชาย ช่วยบำรุง

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาดูงานการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

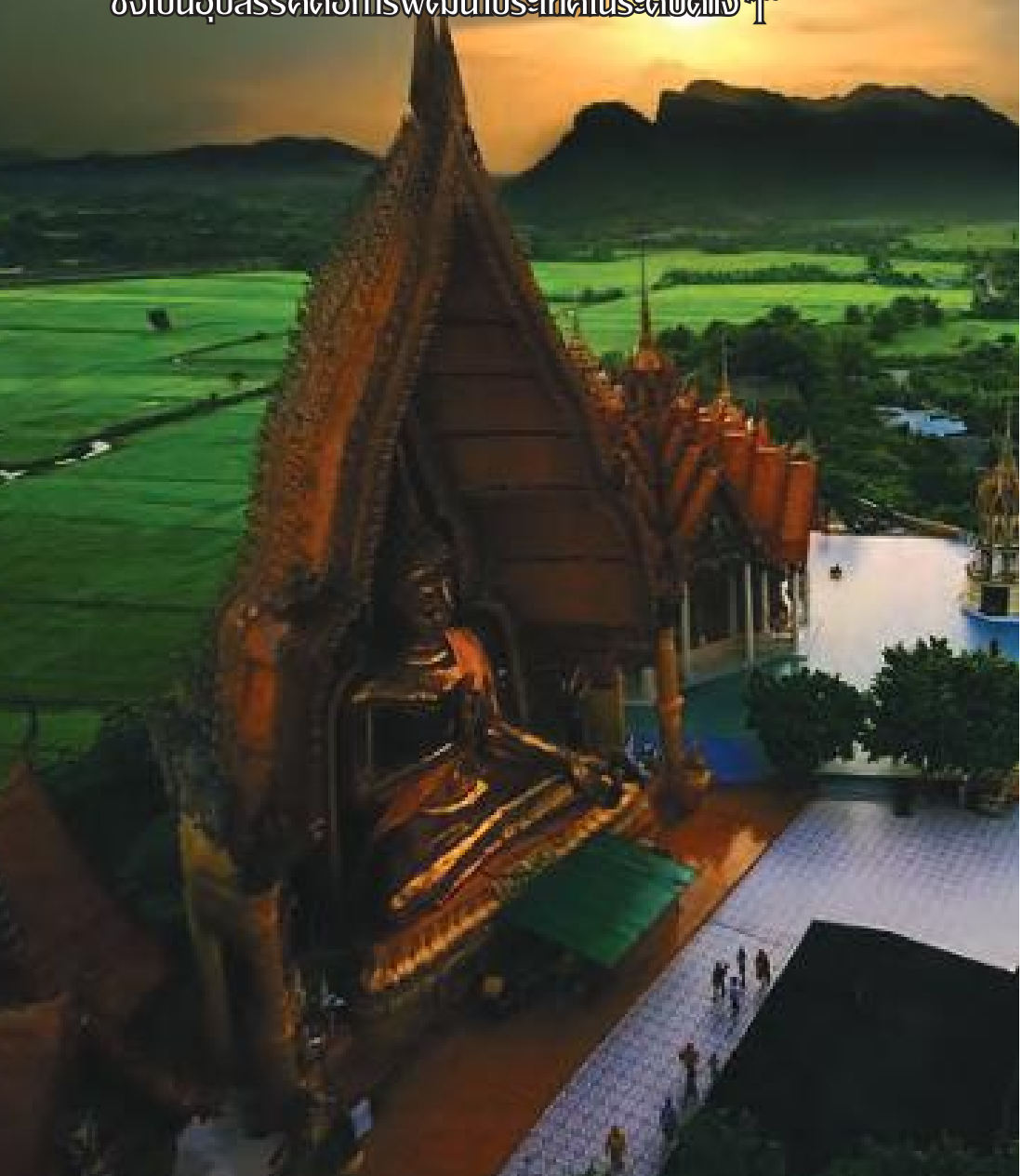

บทที่

บทเรียนการพัฒนาท้องถิ่น
ของไทย

“แนวทางการพัฒนาของไทยที่ผ่านมายึดแบบอย่างของ
ชาติตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาซึ่งเน้นการพัฒนา
ด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยยึดการพัฒนาชนบทบนฐานคิด
ที่ว่ากลุ่มคนชนบทมีความล้าหลัง ยากจนและด้อยโอกาส
ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในระดับต่าง ๆ”

ป ระเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยอดีต แต่เมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยใช้แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นเข็มทิศในการพัฒนา การพัฒนาจึงมีความหมายที่หลากหลายตามการใช้ประโยชน์ โดยอาศัยหลักการและทฤษฎีที่สอดคล้องกับความต้องการของ ผู้นำไปใช้ จากบทเรียนการพัฒนาของไทยที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็น ปัญหาทั้งในเชิงโครงสร้างและนโยบาย จึงจำเป็นต้องมีการ ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ดังนั้น ทิศทางการพัฒนาประเทศใน ระดับต่างๆ ในระยะหลังจึงให้ความสำคัญกับท้องถิ่นมากขึ้น

1.1 ความหมาย หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

นักคิดหลายคนได้กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม นั้นหมายถึง ต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มทั้งในระดับครอบครัว เผ่าพันธุ์ ชุมชน สังคม ประเทศชาติ ภูมิภาคและโลก ซึ่งมี ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยการกำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบใน รูปแบบต่างๆ ออกมาเพื่อควบคุมให้การอยู่ร่วมกันของกลุ่มก้อน

ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยธรรมชาติของกลุ่มก้อนต่างๆ มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา กล่าวคือ มีการพัฒนารูปแบบ แนวทาง วิธีการและเป้าหมายซึ่งอาจถูกกำหนดโดยปัจจัยภายในซึ่งเป็นคนในกลุ่มก้อนที่อาจเป็นหัวหน้าหรือสมาชิกกลุ่มหรือถูกกำหนดจากปัจจัยภายนอกซึ่งอาจเป็นคนภายนอกกลุ่มก้อนหรือสถานการณ์อื่นใดที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาดังกล่าว

วิวัฒนาการของการพัฒนาที่ผ่านมายู่บนฐานที่คิดว่าในยุคเริ่มแรกโลกเรามีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ในขณะที่ประชากรยังมีจำนวนน้อย วิถีชีวิตของคนจึงถูกควบคุมโดยธรรมชาติ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นมนุษย์เริ่มมีเครื่องมือและรู้จักวิธีการใช้ทรัพยากร (ภูมิปัญญา) มากขึ้นก็เริ่มเอาชนะธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติจึงถูกทำลายมากขึ้นจนเข้าสู่ยุคที่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและสูญสลาย มนุษย์ก็ยังคงหาวิธีในการนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น สะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าปัจจุบันนี้เป็นยุคของการพัฒนาที่มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างเต็มที่ด้วยความเข้าใจว่าสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ แต่ผลการพัฒนาที่ผ่านมากลับพบว่าธรรมชาติมักจะเรียกคืนทุกอย่างจากมนุษย์ จากสูงสุดของการพัฒนากลับคืนสู่สามัญ จากการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สุดกลับต้องหันมามองภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากในการพัฒนาของประเทศต่อไป

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนา หลายคนมักเข้าใจว่าเป็นการพัฒนาชุมชนสังคมหรือชนบทโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลาง ปรัชญาการพัฒนาจึงเน้นไปสู่การพัฒนาชุมชนเป็นหลัก โดยปรัชญาของการพัฒนาชุมชนมีรากฐานมาจากความเชื่อในตัวมนุษย์ ในคุณค่าของความเป็นมนุษย์และศักยภาพของมนุษย์ โดยสรุปหลักปรัชญาอันเป็นมูลฐานของงานพัฒนาชุมชนมีดังนี้¹

¹ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์, 2532), หน้า 18-21.

- 1) บุคคลแต่ละคนย่อมมีความสำคัญและมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน จึงมีสิทธิอันพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความยุติธรรมและอย่างบุคคลมีเกียรติ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชนผู้หนึ่ง
- 2) บุคคลแต่ละคนย่อมมีสิทธิและสามารถที่จะกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนไปในทิศทางที่ตนต้องการ
- 3) บุคคลแต่ละคนถ้าหากมีโอกาสแล้ว ย่อมมีความสามารถที่จะเรียนรู้เปลี่ยนแปลงทัศนะ พฤติกรรม การปฏิบัติและพัฒนาขีดความสามารถให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นได้
- 4) มนุษย์ทุกคนมีพลังในเรื่องความคิดริเริ่ม ความเป็นผู้นำและความคิดใหม่ๆ ซึ่งซ่อนเร้นอยู่และพลังความสามารถเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้หากได้รับการพัฒนา
- 5) การพัฒนาพลังและขีดความสามารถของชุมชนในทุกด้านเป็นสิ่งที่ยังปรารถนาและมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตของบุคคล ชุมชนและรัฐ

จากสาระข้างต้นจึงสรุปปรัชญาของการพัฒนาชุมชนได้ดังนี้

ประการแรก ตั้งอยู่บนรากฐานอันมั่นคงแห่งความศรัทธาในตัวตนว่าเป็นทรัพยากรที่มีความหมายและสำคัญที่สุด มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นถ้ามีโอกาส การพัฒนาทั้งหลายจะปราศจากผล ถ้ามองข้ามในเรื่องของการพัฒนาบุคคลแต่ละคนให้มีทัศนะที่ถูกต้องและมีขีดความสามารถสูงขึ้น

ประการที่สอง การพัฒนาชุมชนก็คือ ความศรัทธาในเรื่องความยุติธรรมของสังคม (Social Justice) การมุ่งขจัดความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงที่เห็นได้ชัดในหมู่มวลชนนั้นเป็นเรื่องที่อารยสังคมพึงยึดมั่น

ประการสุดท้าย ความไม่รู้ ความต้อติงและการใช้กำลังบังคับเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนา และความเจริญรุดหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยวิธีการให้การศึกษาเท่านั้น การให้การศึกษาและให้โอกาสจะช่วยให้พลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และการพัฒนาจะมีประสิทธิภาพได้ก็จะต้องยึดหลักการรวมกลุ่มและการทำงานกับกลุ่ม เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์สังคม การอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม จะช่วยให้คนเจริญเติบโตได้เร็วที่สุด

จากปรัชญาการพัฒนาชุมชนข้างต้น จะเห็นได้ว่าให้ความสำคัญกับคนเป็นที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเป็นปรัชญาที่ยังคงใช้ได้จนถึงปัจจุบัน หากแต่เมื่อนักพัฒนานำปรัชญาดังกล่าวมาสู่การปฏิบัติกลับดำเนินการพัฒนาเพื่อมุ่งตอบสนองความต้องการเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คนมากกว่าคำนึงถึงศักยภาพของคนในการพัฒนาซึ่งอาจเกิดจากการเข้าใจความหมายของการพัฒนาที่แตกต่างกัน

1.1.1 ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “การพัฒนา” ได้มีการใช้มานานในสังคมไทย ในหลากหลายวงการ ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย ดังนี้

“พัฒนา” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (Planned Change)²

“พัฒนา” หมายถึง การกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพ

² สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526), หน้า 5.

หนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า³

“พัฒนา” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (Qualitative Changes)⁴

การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วย⁵

การพัฒนา หมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุ เพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้าน การศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรม และจิตใจด้านต่างๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเรียกว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า⁶

³ ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. (กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526), หน้า 1.

⁴ อมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูต (บรรณาธิการ), **ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ**. (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 2.

⁵ ทิตยา สุวรรณชฎ, “สังคมวิทยา” ใน **วิทยาศาสตร์สังคม**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2517), หน้า 187.

⁶ วิทยากร เชียงกุล, **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฉับแกระ, 2527), หน้า 17-18.

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกในระดับต่างๆ ดังนั้น การพัฒนาท้องถิ่น จึงหมายถึง การกระทำที่ส่งผลให้ท้องถิ่นเกิดความเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นในด้านต่างๆ อาทิ คุณภาพชีวิตของคน สาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวก เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและอื่นๆ

เมื่อเข้าใจความหมายของการพัฒนาแล้ว จำเป็นต้องรู้หลักการพัฒนาเพื่อนำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

1.1.2 หลักการของการพัฒนา

หากจะกล่าวถึงหลักการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาท้องถิ่น จะอาศัยหลักการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของท้องถิ่น วัฒนธรรม เป็นไปตามหลักประชาธิปไตย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไปอย่างต่อเนื่อง ให้ความสำคัญกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่ เป็นกระบวนการที่มีความยืดหยุ่น ใช้ผู้นำท้องถิ่นเป็นกลไกขับเคลื่อน ดำเนินงานร่วมกับภาคีอื่นๆ ทั้งบุคคล องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง โดยมีเป้าหมายเพื่อทุกกลุ่มคนในท้องถิ่นที่สอดคล้องกับแนวทางและนโยบายการพัฒนาของประเทศและมีการประเมินผลตลอดเวลาเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้นและปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์

1.1.3 แนวคิดและทฤษฎีของการพัฒนา

จากที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่าการพัฒนาของไทยอยู่บนฐานคิดของการก้าวสู่ความทันสมัยเฉกเช่นตะวันตก แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาของไทยในระยะแรก จึงเอนเอียงไปในลักษณะการเดินทางตามตะวันตกและปรับเปลี่ยนไปในช่วงหลัง ภายใต้นโยบายและทฤษฎีมากมาย อาทิ

1) ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) เป็นแนวความคิดเศรษฐศาสตร์เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ มีฐานคิดที่ว่าเมื่อเศรษฐกิจเจริญเติบโต ประเทศชาติก็เจริญก้าวหน้าด้วย

2) ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) เริ่มเห็นความสำคัญของการพัฒนาสังคม การพัฒนาจึงต้องให้ความสำคัญทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กัน เป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาประเทศโลกที่สามเป็นหลัก โดยมองว่าทั้งเศรษฐกิจและสังคมของโลกมีความเชื่อมโยงแนบแน่นกับประเทศโลกที่สาม ดังนั้น ประเทศโลกที่สามควรยึดทฤษฎีการพึ่งพาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศของตน

3) ทฤษฎีภาวะด้อยพัฒนา (Underdevelopment Theory) การพัฒนาในประเทศด้อยพัฒนาเป็นไปตามเงื่อนไขของระบบทุนนิยมโลก (World Capitalist System)

4) ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคม (Social Evolution Theory) เป็นการเปลี่ยนแปลงจากโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมแบบง่าย ๆ ไปเป็นโครงสร้างที่หลากหลายมีความซับซ้อนมากขึ้น

5) ทฤษฎีความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory) เป็นสภาวะการรับวัฒนธรรมวัตถุได้เร็วกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุทำให้เกิดช่องว่างหรือปัญหาขึ้น

6) ทฤษฎีการขึ้นและลงของสังคม มองทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่ามีทั้งที่เจริญก้าวหน้าและเสื่อมถอยลงจนสิ้นสุดเหมือนกับวงจรของสิ่งมีชีวิตหรือมนุษย์ที่มีการเกิดการเจริญเติบโตตามวัยและสิ้นอายุขัยไปในที่สุด

7) ทฤษฎีว่าด้วยศักยภาพของวิวัฒนาการ มีความเชื่อว่า สังคมและวัฒนธรรมเมื่อเจริญก้าวหน้าจนถึงจุดสูงสุดแล้วก็จะเสื่อมถอยลง สังคมที่ดีอยกว่าจะเจริญก้าวหน้ามาแทนที่

8) ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (The Diffusion Theory of Innovation) เป็นการขยายตัวของนวัตกรรมหรือวัฒนธรรมใหม่ จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง

9) ทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth Theory) เป็นการพัฒนาจากความ ล้าสมัยไปสู่ความเจริญก้าวหน้าหรือความทันสมัยอย่างเป็นขั้นตอน

10) ทฤษฎีฝนหล่นจากฟ้า (Trickle Down Effect Theory) มุ่งพัฒนากลุ่มคนที่มีความร่ำรวยมากที่สุดในสังคมก่อนเพื่อให้ผ่าน กลุ่มคนเหล่านี้ไปสู่กลุ่มคนอื่นๆ ต่อไป

11) ทฤษฎีการกระจายรายได้และการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจ (Redistribution with Economic Growth Theory) เน้นการ พัฒนากลุ่มคนที่ด้อยกว่าก่อนเพื่อป้องกันการผูกขาดทางเศรษฐกิจโดยคนเพียง กลุ่มเดียว

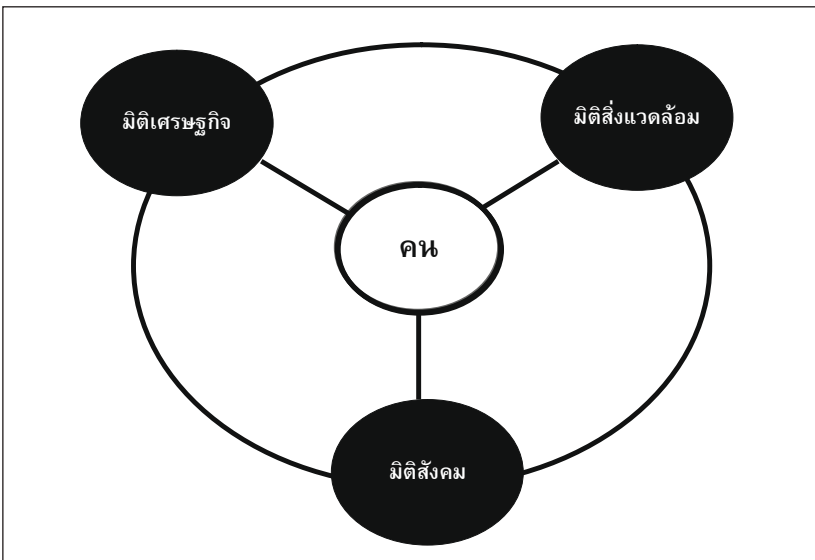
12) ทฤษฎีความจำเป็นพื้นฐาน (Basic Needs Theory) เน้นการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ 4 ด้าน คือ ความมั่นคง ปลอดภัย (Security Needs) สวัสดิภาพของชีวิต (Welfare Needs) เอกลักษณ์ (Identity) และเสรีภาพ (Freedom)

13) ทฤษฎีความสมดุลและนิเวศวิทยา (Equilibrium and Ecological Theory) เน้นการพัฒนาที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดการ พัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนามีมากมาย แต่นำมากล่าวเพียงบางส่วนเท่านั้น ดังข้างต้น อย่างไรก็ตาม จากวิวัฒนาการของโลกและเมื่อสถานการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป ทฤษฎีดังกล่าวก็อาจไม่สามารถนำมาใช้ได้ ในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งกระแสการพัฒนาที่มาแรงของโลกในยุคนี้ คือ การพัฒนาอย่างยั่งยืน

14) การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) หมายถึง การพัฒนาที่เพียงพอกับความต้องการของมนุษย์ในปัจจุบันภายใต้ทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัด โดยไม่เบียดบังหรือลดทอนโอกาสในการพัฒนาอย่างพอเพียงกับความต้องการของชนรุ่นต่อไปในอนาคต การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะต้องคำนึงถึงมิติเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน โดยมีคนเป็นศูนย์กลาง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยเน้น “คน”
เป็นศูนย์กลางการพัฒนา

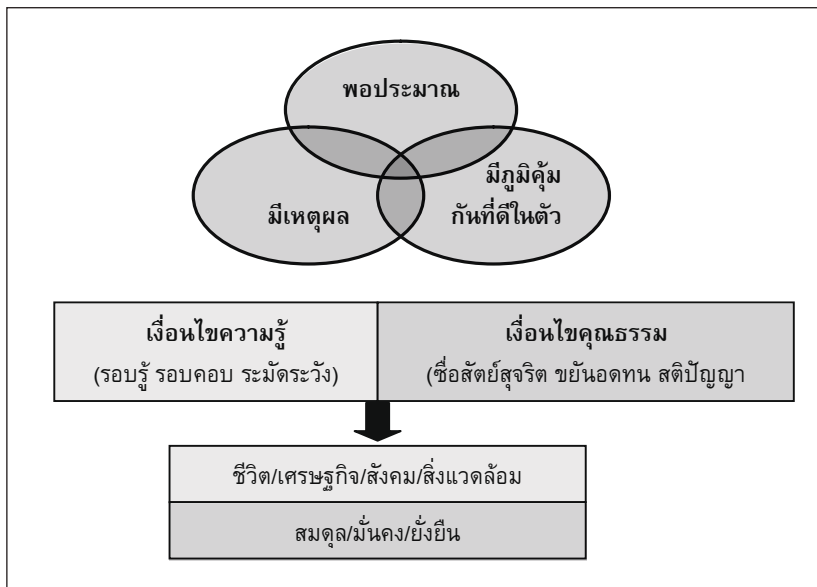
จากบทเรียนของการพัฒนาที่ผ่านมาผนวกกับกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ก่อให้เกิดความเชื่อมโยงของสิ่งแวดล้อมอย่างแพร่หลาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมและวิถีชีวิตของคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงเกิดขึ้นจากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในปี 2535 ที่นครริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล ผู้นำประเทศโลกจึงร่วมกันรับรองแผนปฏิบัติการ 21 และปฏิญญาริโอเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งคำนึงถึงหลักการปกป้องสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยประเทศไทยก็ได้ลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 ด้วย เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาที่มีความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมดังภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาประเทศด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) เป็นครั้งแรก โดยมุ่งสร้างเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ รักษาอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กระจายการพัฒนาสู่ภูมิภาคและชนบทและพัฒนาคุณภาพชีวิต สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ก็เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและใช้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ ปรับเปลี่ยนกระบวนการจัดทำแผนใหม่เป็นแบบ “จากล่างขึ้นบน” บูรณาการแบบองค์รวม ไม่พัฒนาแยกส่วน เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น เกิดพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดบทบาทหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเองไว้อย่างชัดเจน หากแต่เพียงแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่ความสำเร็จได้ ประเทศชาติยังคงประสบปัญหาต่างๆ มากมายทั้งเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม เมื่อเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9

(พ.ศ. 2545-2549) จึงได้อัญเชิญปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานในการพัฒนาประเทศและมีการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกระดับอย่างกว้างขวาง โดยมุ่งการพัฒนาที่สมดุลระหว่างคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ก็ยังคงยึดคนเป็นศูนย์กลางและเน้นหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

15) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผลและมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก โดยอาศัยความรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ภาครัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมรับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี การพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรม ประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักพิจารณาของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

- 1) กรอบแนวคิดที่ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลาและเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤต เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา
- 2) คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง สามารถประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลางและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน
- 3) คำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ดังนี้

- 3.1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
 - 3.2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
 - 3.3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล
- 4) เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ
- เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
 - เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย การมี ความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภและไม่ตระหนี่
- 5) แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี

การพัฒนาโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีตามกระแสตะวันตกในระยะเริ่มแรกเป็นไปดั่งแนวคิดทฤษฎีลำดับที่ 1-13 ซึ่งได้สะท้อนบทเรียนสำคัญไว้มากมาย ส่วนกระแสการพัฒนาในยุคปัจจุบันเป็นไปดั่งแนวคิดและทฤษฎีลำดับที่ 14-15

1.2 บทเรียนการพัฒนาของไทยที่ผ่านมา

แนวทางการพัฒนาของไทยที่ผ่านมายึดแบบอย่างของชาติตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาซึ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยยึดการพัฒนาชนบทบนฐานคิดที่ว่ากลุ่มคนชนบทมีความล้าหลัง ยากจนและด้อยโอกาสซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในระดับต่างๆ ผลการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศมากมาย เกิดการแปลงทุนทางสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นทุนทางอุตสาหกรรมเพื่อมุ่งหน้าสู่ความทันสมัย (Modernization) ความเป็นเมือง (Urbanization) และความเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) เฉกเช่นประเทศต้นแบบ กระนั้นก็ตามผลกระทบเชิงลบที่ตามมากลับมีมหาศาลทั้งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม คนยากจนไม่สามารถเข้าถึงการใช้ทรัพยากรต่างๆ อย่างเป็นธรรมได้ คนร่ำรวยซึ่งมีจำนวนน้อยยิ่งร่ำรวยมากขึ้น ในขณะที่คนยากจนซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศกลับทวีความยากจนและขยายจำนวนประชากรที่ยากจนเพิ่มมากขึ้น เกิดความเสื่อมถอยทางสังคม วัฒนธรรมถูกกลืนกลาย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เหล่านี้สะท้อนให้เห็นปัญหาของการพัฒนาได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับยุคการพัฒนาของประเทศไทยซึ่งมี 4 ยุค ดังนี้⁷

⁷ กฤตินี ณัฏฐาพิสิทธิ์ และคณะ, รายงานฉบับสุดท้ายโครงการศึกษาวิจัยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม-สังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553), หน้า 112-113.

ระยะแรก ยุคการพัฒนาแบบสงเคราะห์ (พ.ศ. 2500-2520) การพัฒนาชุมชนชนบทในยุคนี้ชุมชนชนบทเป็นพื้นที่รอรับความช่วยเหลือจากบนสู่ล่างโดยมีการกำหนดจากภาครัฐ และมีสมมติฐานว่าชาวบ้านยากไร้ ไม่มีความรู้ การพัฒนาจึงเป็นลักษณะของการหยิบยื่น การสงเคราะห์ การช่วยเหลือ ไม่มีการกระจายอำนาจสู่ชุมชนและคนในชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง ก่อให้เกิดผลลัพธ์ คือ ความเหลื่อมล้ำที่ชัดเจนระหว่างสังคมเมืองกับชนบท

ระยะที่ 2 ยุคการเพิ่มศักยภาพและความสามารถ (พ.ศ. 2520-2540) มุมมองของภาครัฐและภาคเอกชนต่อชุมชนชนบท เริ่มมองว่าชุมชนเป็นพื้นที่ที่มีคนและทรัพยากรที่มีศักยภาพอยู่บ้าง แต่การพัฒนายังเป็นไปในลักษณะกำหนดจากองค์กรภายนอกซึ่งเห็นว่าตนเองเป็นผู้มีความรู้ จึงต้องเข้าไปให้ความรู้แก่ชุมชน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาความสามารถในการต่อสู้กับความยากจนและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง กิจกรรมที่เกิดขึ้น คือ โครงการพัฒนาชนบทต่างๆ เช่น งานรวมกลุ่ม งานพัฒนาอาชีพ การพัฒนาชุมชนในระยะนี้ชุมชนได้รับโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินการกับภาครัฐและเอกชนมากขึ้น ซึ่งต่อมาชุมชนเริ่มมีบทบาทการพัฒนาชุมชนของตนเองในลักษณะการทำงานเป็นเครือข่ายมากขึ้น เช่น เครือข่ายประมงชายฝั่ง เครือข่ายเกษตรกรรมธรรมชาติ เป็นต้น

ระยะที่ 3 ยุคการมีศักยภาพ แต่ขาดโอกาส (พ.ศ. 2540-2549) การพัฒนาชุมชนในยุคนี้ เป็นยุคของการพัฒนาที่กำหนดขึ้นจากคนในชุมชนเอง โดยมีสมมติฐานที่ว่า ชาวบ้านมีศักยภาพ มีทุนทางสังคม ขาดแต่โอกาสที่จะพัฒนาตนเอง องค์กรภายนอกทำหน้าที่หลักในการช่วยเหลือ สนับสนุน กระตุ้นและเชื่อมโยง โดยเน้นแนวทางการเจริญเติบโต ยุคนี้ชาวบ้านในชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนผ่านนโยบายต่างๆ ของภาครัฐได้มากขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุน SML การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เป็นต้น โดยเชื่อ

ว่าการมีเงินทุนดอกเบี้ยต่ำจะช่วยพัฒนารายได้ของชุมชนให้ดีขึ้นได้ โดยภาครัฐได้เปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มากขึ้น ชุมชนได้รับโอกาสในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ผ่านการจัดทำแผนชุมชนของตนเอง และลงมือพัฒนาชุมชนตามแผนที่ได้กำหนด อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานดังกล่าวมีความมุ่งหวังแอบแฝง เช่น นโยบายประชานิยมที่อัดฉีดเงินเข้าชุมชนผ่านกองทุนของรัฐได้เข้าแทรกแซงความมั่นคงของสังคมในระดับรากหญ้า ทำให้ชาวบ้านตกอยู่ในภาวะการครอบงำของอำนาจและกระแสวัตถุนิยม สร้างความห่างเหินจากวัฒนธรรมดั้งเดิม เร่งพัฒนาชุมชนโดยไม่คำนึงถึงทุนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนชนบทเกิดการสูญหายหรือถูกทอดทิ้ง ชุมชนขาดรากเหง้าและอัตลักษณ์

ระยะที่ 4 แนวพัฒนาในอนาคต (พ.ศ. 2549 –อนาคต) โลกาภิวัตน์ (Globalization) นำไปสู่การเชื่อมโยงประเทศต่างๆ สู่ระบบและเงื่อนไขเดียวกัน การไหลบ่าของกระแสโลกาภิวัตน์ผลักดันให้ประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทยต้องปรับแผนนโยบายที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและกระแสการไหลเวียนของวัฒนธรรมโลกที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมและสังคมในทุกระดับ ในส่วนชุมชนชนบทจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อรับกับเงื่อนไขใหม่ของโลก คือ การสร้างภูมิคุ้มกัน โดยมุ่งเน้นสนับสนุนชุมชนไปสู่วิถีแห่งการพึ่งพิงตนเอง ด้วยกรอบแนวคิดของการพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งและมั่นคง

จากบทเรียนการพัฒนาในอดีตทำให้เห็นถึงพัฒนาการของการพัฒนา ซึ่งมีการปรับกระบวนการพัฒนาจากเน้นการพัฒนาชนบทเป็นการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งสามารถพัฒนาได้ในทุกพื้นที่ทั้งชนบทและเมือง จากการใช้แนวคิดของคนนอกเป็นแนวคิดของคนใน จากการกำหนดการพัฒนาจากบนลงล่าง เปลี่ยนเป็นล่างขึ้นบน เน้นการพัฒนาโดยใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่เป็นฐานการพัฒนา

1.3 ท้องถิ่นไทยกับการพัฒนา

หากจะกล่าวถึงท้องถิ่นไทยกับการพัฒนาจำเป็นต้องเข้าใจความหมายของท้องถิ่นก่อน โดยประเทศไทยมีท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากของประเทศ ท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายตามบริบทของพื้นที่และการปกครอง ซึ่งมีนักคิดหลายท่านให้นิยามคำว่า “ท้องถิ่น” ไว้ดังนี้

คำว่า “ท้องถิ่น” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ระบุว่าหมายถึง “ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ”⁸

“ท้องถิ่น” มีความหมายหลากหลาย เช่น ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มหรือองค์กรทางสังคม ภาพลักษณ์สินค้า อุดมการณ์หรือแม้กระทั่งวาทกรรมรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่อยู่ติดกับถิ่นที่อยู่ทางกายภาพเป็นเพียงท้องถิ่นรูปแบบหนึ่ง เช่น บางคั้งน้ำ คุ่มบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น เหล่านี้เป็นท้องถิ่นในความหมายดั้งเดิมที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคยและรับรู้อย่างกว้างขวางมาก่อน⁹

“ท้องถิ่นในประเทศไทย” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายไว้ว่า ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ เน้นถึงลักษณะทางสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ และทางธรรมชาติที่มีความเป็นขอบเขตเฉพาะพื้นที่นั้นๆ เป็นสำคัญและยังมีความหมายที่กำหนดขอบเขตของพื้นที่ระดับย่อยตามเขตการปกครองหรือเป็นหน่วยงานระดับรองจากหน่วยงานใหญ่ ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น คำว่า “ท้องถิ่น” จึงขึ้นอยู่กับ

⁸ กลุ่มระบบคอมพิวเตอร์ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, <http://www.school.net.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2554.

⁹ พัฒนา กิติอาษา, ท้องถิ่นนิยม การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546), หน้า 5.

การจำกัดขอบเขตทางพื้นที่ดังกล่าวแล้ว และเมื่อนำไปใช้ประกอบกับคำใด จะให้ความหมายเฉพาะเจาะจงในเรื่องนั้น เช่น ประเพณีท้องถิ่น พิธีประจำท้องถิ่น เป็นต้น อีกทั้งยังสรุปความหมายของคำว่า “ท้องถิ่น” ว่าคนทั่วไปมักจะหมายถึง พื้นที่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งโดยเฉพาะ และชุมชนดังกล่าวมีการจัดโครงสร้างระบบการปกครองอย่างเป็นทางการ เช่น หน่วยการปกครองท้องถิ่นต่างๆ และพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน ซึ่งหากพิจารณาให้ดีแล้วความหมายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของท้องถิ่นใน 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 ท้องถิ่นในลักษณะของพื้นที่ของชุมชน ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนบนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งปฏิสัมพันธ์ไม่เกิดขึ้นเพียงเฉพาะคนในชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ด้วย ดังนั้นท้องถิ่นในลักษณะนี้จึงยึดโยงคนในชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่คนเหล่านั้นอาศัยอยู่ด้วย เช่น วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก หรือชุมชนใดที่อาศัยอยู่ใกล้ทะเลก็จะถูกยึดโยงเข้ากับพื้นที่นั้น กลายเป็นวิถีชีวิตแบบชาวประมง เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 เป็นลักษณะที่เป็นผลพวงมาจากประการแรก กล่าวคือ เมื่อคนกับพื้นที่มีความสัมพันธ์กันจนกลายเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งแล้ว จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องมีการจัดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวให้เป็นระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ในการอาศัยอยู่ร่วมกัน ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน และรวมไปถึงการพัฒนาพื้นที่ของตนให้มีความเจริญและเป็นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนได้ต่อไป เพื่อให้การจัดระเบียบดังกล่าวเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและให้คนในชุมชนหรือพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาชุมชนหรือพื้นที่ของตน จำเป็นต้องมีการจัดระบบการปกครอง ซึ่งในที่นี้ก็คือ “หน่วยการปกครองท้องถิ่น” นั่นเอง ดังนั้น ท้องถิ่นในลักษณะที่สอง ก็คือการปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ควบคู่ไปกับ “ชุมชนท้องถิ่น”¹⁰

¹⁰ โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิตรการพิมพ์จำกัด, 2553), หน้า 28-31.

1.4 สถานการณ์การพัฒนาท้องถิ่นของไทย

หากมองท้องถิ่นในมุมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้คงหลักการของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 โดยมีบทบัญญัติที่ต่อกำยำความสำคัญของการกระจายอำนาจและการบริหารเชิงพื้นที่มากขึ้น อาทิ การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การให้ความสำคัญในสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน รวมทั้งสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน การพัฒนาท้องถิ่นจึงอิงกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

หากมองในเชิงพื้นที่ การพัฒนาท้องถิ่นในเชิงบูรณาการที่หลายหน่วยงานร่วมมือกันยังเกิดขึ้นน้อยและยังคงเป็นการพัฒนาแบบแยกส่วน แยกพื้นที่ภายใต้กรอบของงบประมาณและพันธกิจ แต่ก็มีแนวโน้มการพัฒนาที่เป็นองค์รวมมากยิ่งขึ้น

1.5 แนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นของไทยในอนาคต

ประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรต่างๆ มากเกินพอที่จะสร้างความสุขให้คนไทยถ้วนหน้า แต่ปรากฏว่าเมื่อพัฒนาไปเรื่อยๆ กลับเกิดวิกฤตทุกทาง ทั้งวิกฤตเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง บรรจบกันเป็นมหาวิกฤตการณ์สยาม ก่อความทุกข์เข็ญเดือดร้อนขัดแย้งไปทุกหย่อมหญ้าอย่างไม่มีทางออก เป็นเพราะมิถุนชาติรัฐเกี่ยวกับการพัฒนา กล่าวคือ การพยายามสร้างพระเจดีย์จากยอด ไม่มีพระเจดีย์องค์ใดสร้างได้สำเร็จจากยอดเพราะจะ

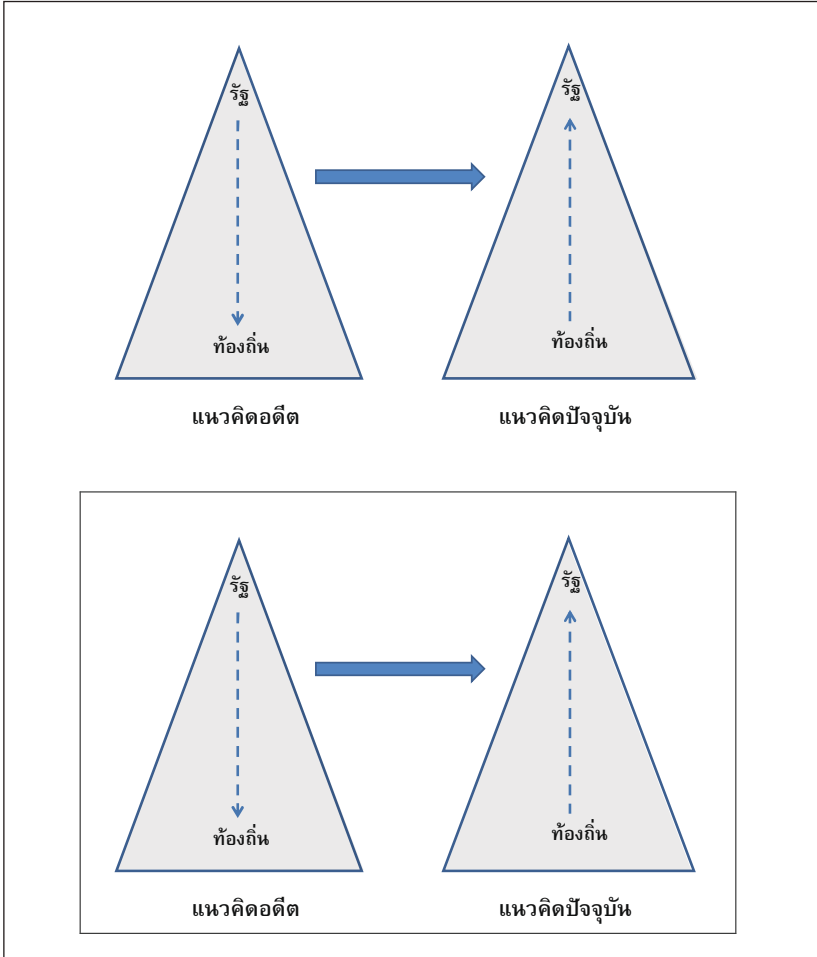
พังลงมา การพัฒนาที่ผ่านมา เราพยายามทำจากยอดทั้งสิ้น ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา ประชาธิปไตย ความยุติธรรม จึงไม่สำเร็จ มิฉฉาที่ฐึ้นนำไปสู่มีฉฉาพัฒนา การพัฒนาโดยเอาข้างบนเป็นตัวตั้ง โดยทอดทิ้งข้างล่างและให้ข้างบนบ่อนทำลายข้างล่างให้อ่อนแอ อะไรที่กััดเซาะฐานให้อ่อนแอยอมพังทลายลง สังคมไทยพังทลายลงเพราะการพัฒนาที่ทำลายฐาน

ฐานของสังคม คือ ชุมชนท้องถิ่น และส่วนล่างของสังคม คือ ฐานความเป็นจริงของชีวิต สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรของประเทศ ในขณะที่ส่วนบนของสังคมเป็นเรื่องของอำนาจ เงิน รูปแบบมากกว่าสาระและความฉ้อฉลต่างๆ

การพัฒนาโดยอำนาจรัฐรวมศูนย์จึงขัดแย้งกับความเป็นจริงของชีวิตข้างล่างเต็มไปหมดทั่วประเทศ จึงต้องมีกระบวนการพัฒนาใหม่ซึ่งเป็นการปฏิวัติความคิด คือ ต้องหมุนกลับไปใช้ข้างล่างหรือชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง

ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานของความจริงของชีวิต สังคม วัฒนธรรมและทรัพยากร การพัฒนาโดยเอาความจริงเป็นตัวตั้งง่ายกว่าการพัฒนาจากข้างบนซึ่งเป็นเรื่องของอำนาจ เงินและมายาคติ เมื่อชุมชนท้องถิ่นหรือฐานล่างของสังคมมั่นคงแข็งแรงก็จะรองรับให้สังคมทั้งหมดลงตัวและยั่งยืน กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย คือ การเอาท้องถิ่นเป็นตัวตั้งและกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นโดยเน้น “คน” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา

ภาพที่ 3 การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการพัฒนา

จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นกระบวนทัศน์ของการพัฒนาที่ใช้ท้องถิ่นเป็นตัวตั้งและเป็นฐานของการพัฒนา ความเข้มแข็งของท้องถิ่นจึงหมายถึงความเข้มแข็งของชาติ ท้องถิ่นจึงเปรียบเสมือนฐานเจดีย์ที่เสริมสร้างให้ยอดเจดีย์

แข็งแรงแย่งอย่างสวยงาม จึงสรุปได้ว่าท้องถิ่นมีแนวโน้มทวีความสำคัญมากขึ้น ทั้งจากกระบวนการพัฒนาที่เปลี่ยนไปและจากการกระจายอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ส่งผลให้ท้องถิ่นมีอำนาจและบทบาทในการพัฒนาในด้านต่างๆ เพิ่มขึ้น

1.6 ทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสม

อุดมทัศน์การพัฒนาประเทศ คือ ประเทศไทยเป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุดในโลกและท้องถิ่นเป็นท้องถิ่นที่น่าอยู่ที่สุด คุณลักษณะของท้องถิ่นน่าอยู่ที่ดีมี 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1) เป็นท้องถิ่นแห่งความเป็นธรรม ความเป็นธรรมเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของการอยู่ร่วมกัน ถ้าขาดความเป็นธรรมแล้วจะเกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง ขาดความสงบสุข ถ้ามีความเป็นธรรมแล้วผู้คนจะรักกันและเห็นแก่ส่วนรวม ทำอะไรก็สำเร็จง่าย ทำให้ท้องถิ่นน่าอยู่ ฉะนั้น ทุกท้องถิ่นต้องมีจิตสำนึกแห่งความเป็นธรรมและช่วยกันดูแลให้มีความเป็นธรรมในทุกด้าน ความเป็นธรรมเป็นร่มใหญ่ที่ครอบคลุมทุกเรื่อง ข้ออื่นๆ ที่ตามมาเป็นส่วนประกอบของความเป็นธรรม

2) เป็นท้องถิ่นแห่งความพอเพียง ความพอเพียงเป็นฐานของความสุข ความสงบและความพอดี ความพอดี คือ ความงาม ทุกคนในชุมชนท้องถิ่นต้องมีปัจจัยพื้นฐานแห่งการยังชีพพอเพียง โดยมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ มีการจัดเหตุปัจจัยสนับสนุนให้ทุกครอบครัวมีสัมมาชีพที่สมาชิกทุกคนสามารถดำรงชีวิตได้ในฐานะพลเมืองที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรี

3) เป็นท้องถิ่นแห่งความมีน้ำใจไม่ทอดทิ้งกัน ทุกชุมชนท้องถิ่นจัดให้มีการสำรวจว่ามีใครถูกทอดทิ้งบ้าง เช่น คนแก่ คนจน คนพิการ เด็กกำพร้า และจัดให้มีอาสาสมัครดูแลอย่างถ่วงหน้า มีกองทุนสวัสดิการชุมชน

4) เป็นท้องถิ่นแห่งความปลอดภัยและสันติภาพ ผู้คนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากภัยอันตราย รวมทั้งสารพิษทั้งหลาย มีความสามารถแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

5) เป็นท้องถิ่นที่มีความเป็นประชาสังคม คือ ผู้คนเข้ามารวมตัวกัน ร่วมคิด ร่วมทำด้วยความสมัครใจในทุกพื้นที่ องค์กรและทุกเรื่อง ท้องถิ่นต้องไม่มีแต่ความเป็นทางการเท่านั้น ซึ่งจะอ่อนแอและผิดพลาดได้ง่าย แต่ต้องมีความเป็นประชาสังคม คือ มีการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำอย่างหลากหลายเต็มพื้นที่ เกิดเป็นสังคมเข้มแข็ง ซึ่งจะทำให้เกิดความสุขและความสร้างสรรค์ มหาศาล

6) เป็นท้องถิ่นแห่งความงาม มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีความสะอาด มีศิลปะ มีวัฒนธรรมอันดีงาม

7) เป็นท้องถิ่นแห่งการเรียนรู้และปัญญา บุคคลเป็นบุคคลเรียนรู้ องค์กรเป็นองค์กรเรียนรู้ สังคมเป็นสังคมเรียนรู้ การเป็นท้องถิ่นแห่งการเรียนรู้ ทำให้มีปัญหา ปัญญาทำให้สำเร็จอย่างงดงาม

8) เป็นท้องถิ่นแห่งสุขภาวะ เป็นท้องถิ่นที่คนทั้งมวลมีสุขภาวะทั้งทางกาย จิต สังคมและปัญญา¹¹

จากคุณลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาให้ท้องถิ่นมีคุณลักษณะข้างต้นมากที่สุด เพื่อส่งเสริมให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่น่าอยู่ที่สุดในโลกบนฐานของทุนทางภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹¹ ประเวศ วะสี, กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย ท้องถิ่นเข้มแข็ง. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทที่ควิพจำกัด, 2552), หน้า 13-15.

การพัฒนาของไทยที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นบทเรียนหลายอย่าง ในอดีตหลายประเทศยึดหลักการพัฒนาตามแนวทางตะวันตกรวมถึงประเทศไทย จากปัจจัยภายนอกที่บีบคั้นและปัจจัยภายในที่ผลักดันร่วมผลักดันให้ไทยยึดแนวทางการพัฒนาดังกล่าวด้วย ถึงเวลาแล้วที่ประเทศไทยต้องกลับมาทบทวนบทเรียนดังกล่าว เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับท้องถิ่นเพื่อหนุนเสริมให้ประเทศชาติแข็งแกร่งบนรากฐานที่แข็งแกร่งด้วยกลไกการพัฒนาโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น

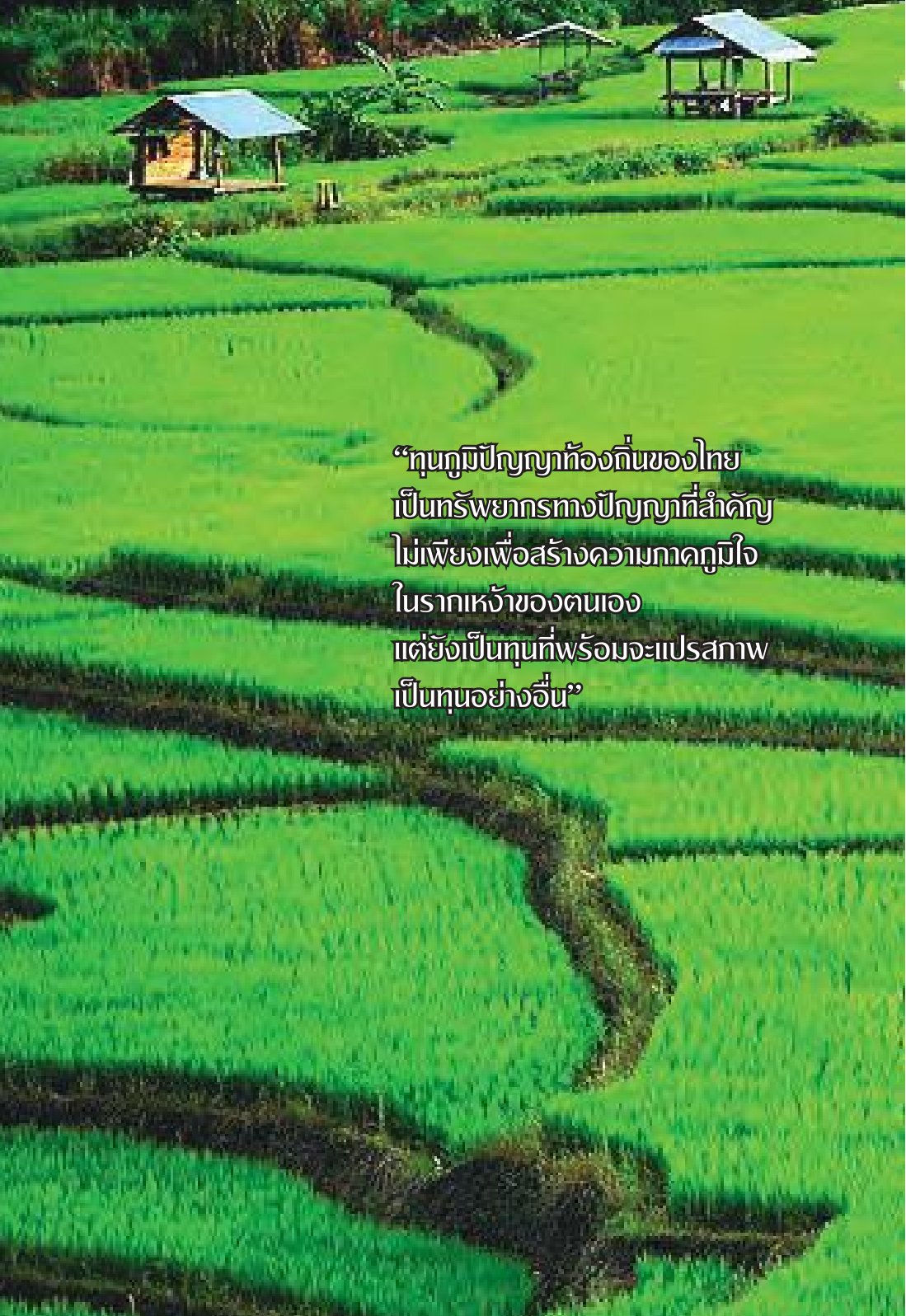

บทที่

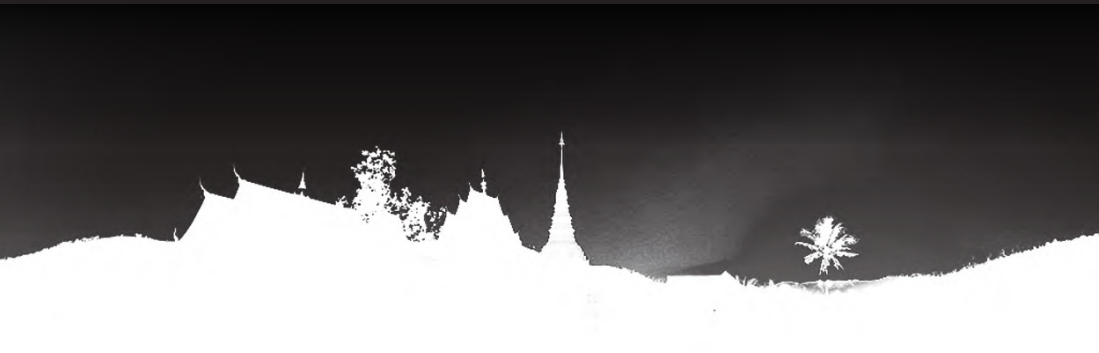

ทฤษฎีปัญญาท้องถิ่น
ของไทย

2

“ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย
เป็นทรัพยากรทางปัญญาที่สำคัญ
ไม่เพียงเพื่อสร้างความภาคภูมิใจ
ในรากเหง้าของตนเอง
แต่ยังเป็นทุนที่พร้อมจะแปรสภาพ
เป็นทุนอย่างอื่น”

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนที่ทรงคุณค่าของไทย จึงถือกำเนิดและถูกใช้ในอดี้อย่างกว้างขวาง แต่ถูกมองข้ามไปในยุคของการพัฒนาตามกระแสตะวันตก ด้วยเหตุผลของการก้าวสู่ความทันสมัย หากแต่เมื่อประเทศชาติอยู่ในภาวะวิกฤต ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับถูกนำมาใช้อย่างเป็นผล ดังนั้น การเข้าใจรากเหง้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ ประเภท ความแตกต่างระหว่างภูมิปัญญา กับภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการอนุรักษ์ และบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาซึ่งไม่เพียงสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ หากแต่ยังสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาซึ่งเป็นมรดกของชาติอีกด้วย

2.1 ความหมาย ความเป็นมา ความสำคัญ ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าของ ไทย แม้จะถูกมองข้ามมาเป็นเวลานานในยุคของการก้าวสู่ความทันสมัย หาก แต่เมื่อประเทศประสบปัญหาที่ต้องหวนกลับมาองภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกครั้ง เพราะภูมิปัญญาเกิดและพัฒนาในพื้นที่นั้น จึงเหมาะที่จะนำมาใช้ในการแก้ไข ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นนั้น ตรงตามบริบทปัญหา สิ่งแวดล้อม สังคมและ วัฒนธรรม

2.1.1 ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยถือกำเนิดมาพร้อมกับประเทศ ไทยทั้งเป็นภูมิปัญญาเพื่อการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต การรักษาสุขภาพ การรักษาเอกราชและความเป็นปึกแผ่นของประเทศ การดำรงภูมิปัญญา ท้องถิ่นไว้ จึงเปรียบเสมือนการดำรงไว้ซึ่งความเป็นชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย เกิดจากการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ นำไปใช้และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สอดคล้องกับแนวคิดของกรมส่งเสริมการเกษตรที่ระบุว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย มีกระบวนการเกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชน ท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนา เลือกรสรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิด ทักษะและความชำนาญ ที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสม กับยุคสมัย แล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่าง ไม่สิ้นสุด ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

- 1) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรม
- 2) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

- 3) เป็นองค์กรหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
- 4) เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม
- 5) เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ
- 6) มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
- 7) มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
- 8) มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
- 9) มีการบูรณาการสูง
- 10) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
- 11) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม¹²

2.1.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

หากจะพิจารณาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยตามรากศัพท์ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)” มีรากศัพท์มาจากคำต่างๆ ดังนี้

ภูมิ	ความหมายว่า พื้นที่ พื้นเพ
ปัญญา	หมายความว่า ความรู้ ความรอบรู้
ภูมิปัญญา	หมายถึง ความรู้ที่อยู่ ณ ที่นั้น

¹² กรมส่งเสริมการเกษตร, <http://tkagri.doae.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2554.

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความสามารถในการใช้ความรู้ เพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น มีการถ่ายทอดความรู้ไปใช้ในการ พัฒนาท้องถิ่นจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่มีการใช้และพัฒนาเป็นวงจรมั่นคงสืบ

แต่เมื่อพิจารณาความหมายของนักคิดต่างๆ มีผู้ให้ความหมาย ของภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้หลากหลาย ดังนี้

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีตและเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่างๆ โดยผ่านกระบวนการทาง จารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความ สมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็น ชุมชน หมู่บ้านและปัจเจก หากเกิดปัญหาความไม่สมดุลขึ้น ก็จะก่อให้เกิด ความไม่สงบสุขในหมู่บ้านและชุมชน นอกจากนี้ภูมิปัญญายังหมายถึง ประสพการณ์ในการประกอบอาชีพในการศึกษาเล่าเรียนด้วย¹³

ภูมิปัญญา คือ ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสพการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพ ในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม- วัฒนธรรม ที่มีพัฒนาการสืบสานกันมา เป็นความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความ สามารถ ความชัดเจน ที่เป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ใน พื้นที่ที่ชุมชนนั้นตั้งถิ่นฐานอยู่¹⁴

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ความสามารถของคน ทั้งมวลที่เกิดจากการเรียนรู้ ศึกษา สังเกต อบรม สั่งสอนซึ่งคนได้สั่งสม

¹³ ปรีชา อุตระกุล, บทบาทของหมอพื้นบ้านในสังคมชนบทอีสาน. (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531), หน้า 9.

¹⁴ เอกวิทย์ ฌ กลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ ของชาวบ้าน. (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 11-12.

ถ่ายทอดและสืบเนื่องกันมาอย่างไม่ขาดสาย จากอดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นเวลายาวนาน ซึ่งภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าที่คนได้นำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมมีความสุข อุดมสมบูรณ์ เจริญก้าวหน้าและอยู่รอดปลอดภัยในสังคมโลกปัจจุบัน¹⁵

“ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านาน เป็นการดำรงอยู่ในชีวิตที่เกี่ยวข้องอยู่กับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่น โดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติตามกาลเวลา เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่พิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ กล่าวคือ มีมันสมองที่มีความสามารถในการคิดค้น เรียนรู้ แก้ปัญหาและมีการสืบทอดเป็นมรดกมาช้านาน แม้ว่าภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่สั่งสมและถ่ายทอดมาช้านาน แต่มีลักษณะที่สำคัญอย่างหนึ่งคือเป็นองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกันไปหมดไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาชีพ เศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ การใช้จ่าย การศึกษา วัฒนธรรม จะมีความผสมกลมกลืนกัน¹⁶

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเห็น ความเชื่อ ความนิยม ความฉลาดรอบคอบในสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บและการใช้ภาษาที่เกิดขึ้น สั่งสม พัฒนาและใช้ประโยชน์ สืบต่อจนเป็นมรดกตกทอดของพื้นบ้านมาแต่โบราณ¹⁷

¹⁵ โกวิทย์ พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, หน้า 150.

¹⁶ ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. (กรุงเทพมหานคร: หอมชาวบ้าน, 2542), หน้า 25.

¹⁷ เอี่ยม ทองดี และคณะ, พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม. (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542), หน้า 60.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการเชื่อมโยงไปถึงประสบการณ์ความรู้ทางตรงของคนในท้องถิ่นที่ได้จากการสั่งสมประสบการณ์จากการทำงาน การประกอบอาชีพและการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ และถ้าจะพิจารณาภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะด้านที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีแล้ว หมายถึง เทคนิควิทยาพื้นบ้าน ว่าสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้นๆ และกระทบกับขั้นตอนในการทำสิ่งนั้นๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของตนในที่นั้นๆ¹⁸

จากความหมายข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง ความรู้ของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความริเริ่มของคนในท้องถิ่น รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง พัฒนา สูญสลายหายไปบ้างและเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามยุคสมัย หรืออาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการใช้ภูมิปัญญาหรือความรู้ในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นการรู้ชุดใหม่

2.1.3 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นไทย เป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่จรจรโลงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุล เป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาที่เริ่มจากการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจาก

¹⁸ กรมการศึกษานอกโรงเรียน อ่างใน กฤษณา วงษาสันต์, *วิถีไทย*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เจริญเทพ เอ็ดดูเคชั่น, 2542), หน้า 20.

การผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย รวมทั้งมีคุณประโยชน์ในการทำให้ชาติและชุมชนผ่านพ้นวิกฤตและดำรงความเป็นชาติหรือชุมชนได้ จึงกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีคุณค่าเพียงต่อท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่ยังเอื้อประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อการวางแผนพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์

2.1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกได้หลายแบบตามเกณฑ์ต่างๆ ซึ่งประเภทแรกแบ่งเป็น 5 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อและศาสนา หมายถึง แบบอย่างปฏิบัติสืบทอดกันมาในด้านการยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นความจริง ซึ่งเกิดจากสติปัญญาที่มีความเป็นเหตุเป็นผล หรือเกิดจากความเชื่อ ความศรัทธา แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ความเชื่อ ปรัชญา ศาสนาและลัทธิ โสยศาสตร์ โหราศาสตร์ กฎหมาย ธรรมเนียมการปกครอง การปลูกฝัง การสืบทอดและประเพณี

หมวดที่ 2 ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง สิ่งที่มีสื่อความหมายด้วยเรื่องหรือตัวอักษรที่กำหนดไว้เป็นแบบแผนเพื่อใช้เป็นสื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ ข่าวนวน วรรณกรรม ภาษาศาสตร์ และหลักภาษา ภาษาถิ่นและภาษาชนต่างกลุ่ม นิทานและภูมิปัญญา ความเรียงและฉันทลักษณ์ วาทนาการ ภาษิตและปริศนาคำทำนาย

หมวดที่ 3 ศิลปกรรมและโบราณคดี หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความงามที่ให้คุณค่าทางจิตใจหรือเพื่อประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งสิ่งต่างๆ ที่สร้างขึ้น เพื่อสื่อสารทางความเชื่อของกลุ่มชนแบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม โบราณคดี การวางผังเมืองและชุมชน วัฒนธรรมสถานหรือแหล่งวัฒนธรรม

หมวดที่ 4 การละเล่นดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์แสดงออกเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกาย อารมณ์และจิตใจ แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ การขับร้องและดนตรี ระบำรำฟ้อน มหรสพ เพลงเด็กและเพลงกล่อมเด็ก เพลงปฏิพากย์ การละเล่นพื้นบ้าน กีฬา และนันทนาการ การท่องเที่ยวและธุรกิจเกี่ยวกับวัฒนธรรม

หมวดที่ 5 ชีวิต ความเป็นอยู่และวิทยาการ หมายถึง กิจกรรมการดำเนินชีวิตของบุคคลหรือกลุ่มชน ประกอบกับการคิดค้นและพัฒนางานวิชาการเพื่อเสริมสร้างความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยอาศัยบุคคลในท้องถิ่น หรือการรับวัฒนธรรมต่างถิ่นมาปรับปรุงการพัฒนาการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แบ่งเป็นประเภทต่างๆ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ คหกรรมศาสตร์ การสาธารณสุข ที่อยู่อาศัย ชีวประวัติ วิทยาการและอาชีพ¹⁹

ภาพที่ 4 ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹⁹ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) อ้างถึงในภูมิปัญญาวิถีวัฒนธรรม, <http://www.budmgt.com> เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2554.

แต่หากจำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรายสาขาสามารถแบ่งได้เป็น 10 สาขา ดังนี้

1) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร เป็นต้น

2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3) สาขาการแพทย์ไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในด้านบริหารจัดการการค้า การสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม

7) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8) สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารการจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

9) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีข้าว เป็นต้น²⁰

²⁰ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541) อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, <http://www.nsr.ac.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2554.

ภาพที่ 5 สาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่มากมาย ครอบคลุมทุกกิจกรรมของสังคม กล่าวคือ ท้องถิ่นสามารถนำภูมิปัญญาประเภทต่างๆ ไปใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นได้หลายด้านบนฐานบริบทที่แตกต่างกัน

2.2 ความแตกต่างระหว่าง “ภูมิปัญญา” กับ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

คำว่า “ภูมิปัญญา” ตรงกับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Wisdom หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อและศักยภาพในการแก้ปัญหาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันทั้งระบบทุกสาขา หรืออาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาเป็นความรู้ในท้องถิ่นที่มีมานานแล้ว

ซึ่งลักษณะของภูมิปัญญาแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ

- 1) ภูมิปัญญาที่เกิดจากการใช้ชีวิตตามธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติที่ชาวบ้านหรือท้องถิ่นปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่างๆ เรื่องผี ผีไร่ ผีนา เป็นต้น ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดสภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ
- 2) ภูมิปัญญาที่เกิดจากการอยู่ร่วมกัน หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมของสังคมที่บอกว่า สิ่งนั้นดี สิ่งนั้นไม่ดี ซึ่งมีลักษณะของสันติวิธีแห่งการอยู่ร่วมกัน
- 3) ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์ในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การรักษาสุขภาพ เป็นต้น²¹

ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” คือ ภูมิปัญญาที่ถูกนำไปพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ถูกนำไปใช้ ซึ่งเป็นการยกระดับองค์ความรู้และความสามารถมาสู่การพัฒนาท้องถิ่น โดยท้องถิ่นแต่ละแห่งอาจมีความเหมือนหรือต่างกันได้ ทั้งนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการพัฒนาอยู่เรื่อยๆ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่และองค์ความรู้ใหม่นี้ก็ถูกพัฒนาต่อไปเป็นองค์ความรู้ใหม่อีกซึ่งมีวัฏจักรในการเกิดขึ้น พัฒนา เกิดองค์ความรู้ใหม่อยู่เรื่อยๆ โดยลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 5 ประการ คือ 1) มีวัฒนธรรมเป็นฐาน 2) มีลักษณะผสมผสาน 3) มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ 4) เน้นการปฏิบัติที่ถูกต้องของครองธรรมและพฤติกรรมมนุษย์ 5) เน้นพฤติกรรมกลุ่มของหน่วยทางสังคมและสถาบันสังคม หรืออาจกล่าวโดยสรุปว่า ภูมิปัญญาเป็นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น

²¹ วิจิต นันทสุวรรณ, ขบวนการชุมชนใหม่ การพัฒนาแบบแผนใหม่ทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาทรัพยากรชุมชน, 2547), หน้า 63.

2.3 กระบวนการอนุรักษ์ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยถือเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ต้องเก็บรักษาไว้ โดยมีกระบวนการในการอนุรักษ์ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย ดังนี้

1) **การค้นคว้าวิจัย** ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาของไทยในด้านต่างๆ ในระดับท้องถิ่น จังหวัด ภูมิภาคและประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาของท้องถิ่น ควรมุ่งศึกษาให้รู้ความเป็นมาในอดีตและสภาพการณ์ในปัจจุบัน

2) **การอนุรักษ์** กระทำโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่า แก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพวิถีชีวิตและความเป็นมาของชุมชนอันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย

3) **การฟื้นฟู** โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรมและค่านิยม

4) **การพัฒนา** ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มในการพัฒนาอาชีพ ควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาต่อยอดในการผลิต การตลาดและการบริหาร ตลอดจนงานการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

5) การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านการเลือกสรรกลั่นกรอง ด้วยเหตุผลอย่างรอบคอบและรอบด้านแล้วไปถ่ายทอดให้แก่คนในสังคมได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ต่างๆ

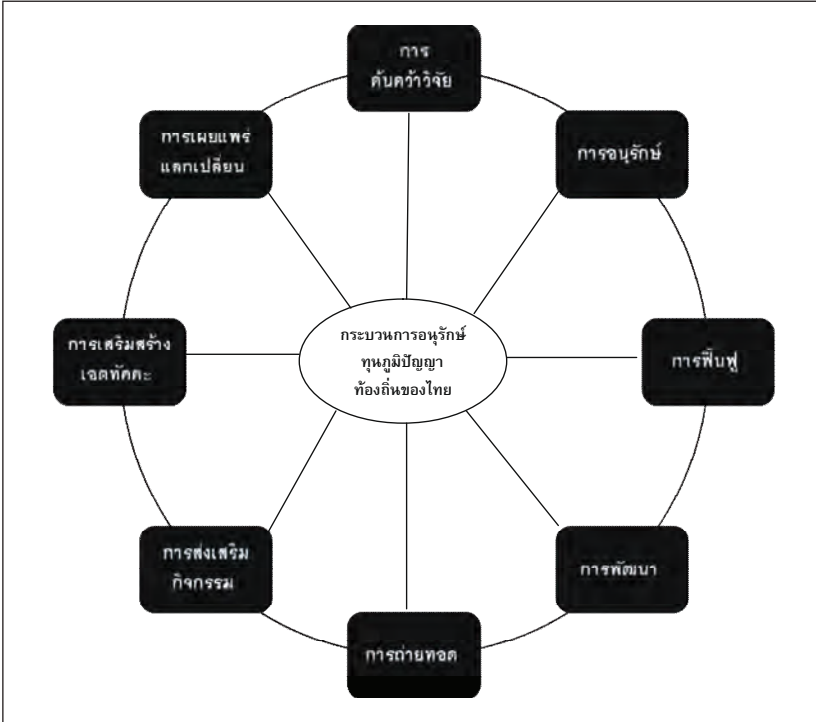
6) การส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย การสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทาง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

7) การเสริมสร้างอัตลักษณ์ ควรส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนา ศักยภาพของชาวบ้านผู้ดำเนินงานและปราชญ์ท้องถิ่น ให้มีโอกาสดง ศักยภาพด้านภูมิปัญญาและพัฒนาความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่ จัดให้มี การยกย่องและประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีโอกาส ได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในระดับที่สูงขึ้นไป

8) การเผยแพร่แลกเปลี่ยน การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมให้เกิด การเผยแพร่แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการ เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ ส่งเสริมและสนับสนุน การเผยแพร่และแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มชนและท้องถิ่นต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประเทศอื่นๆ ทั่วโลก²²

²² จักรกฤษณ์ ดาวโรสง โรงเรียนพิมายวิทยา, <http://www.pm.ac.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2554.

ภาพที่ 6 กระบวนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

การรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องร่วมมือ ร่วมใจกันดำเนินการ ซึ่งไม่เพียงการรักษาให้คงอยู่เท่านั้น หากแต่ต้องสามารถ ยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่การใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะเพื่อ การพัฒนาท้องถิ่นและเมื่อพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานสำคัญของประเทศ ประเทศก็จะเติบโตด้วยฐานที่มั่นคงและยั่งยืน

2.4 บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่อการพัฒนาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน (The Indigeneous Development Strategy) ซึ่งบางครั้งก็เรียกว่า การพัฒนาแบบดั้งเดิมหรือระบบความรู้แบบภูมิปัญญาในท้องถิ่น หรือยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชน มีจุดกำเนิดจากการต่อต้านข้อเท็จจริงที่ว่านักทฤษฎีและนักวางแผนพัฒนานั้นถ้าไม่มองวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมว่าเป็นพลังที่มีผลในทางบวกก็มักจะไม่เห็นความสำคัญขององค์กรท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ว่ามีคุณค่าต่อการพัฒนา ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ถูกละเลยอย่างสิ้นเชิงในการวางแผนโครงการและการปฏิบัติงาน แต่ในทางกลับกันได้มีการนำเอาการจัดการแบบใหม่และทันสมัยมาไว้ในการพัฒนาภาคชนบทในปี พ.ศ. 2507 นิซอพและแอนเดอร์สันได้วิเคราะห์ กรณีศึกษาของโครงการพัฒนาหมู่บ้านจำนวน 200 โครงการ พบว่า ส่วนใหญ่ประสบผลล้มเหลวเพราะละเลยต่อปัจจัยต่างๆ ในท้องถิ่นอันนำไปสู่อุปสรรคในการยอมรับนวัตกรรมต่างๆ ยุทธวิธีการพัฒนาแบบภูมิปัญญาชาวบ้านได้พิจารณาถึงรูปแบบต่างๆ ของประเพณีและวัฒนธรรม อันได้แก่ ระบบการสื่อสารแบบดั้งเดิม ภาวะผู้นำและบทบาทหน้าที่แบบดั้งเดิม องค์กรท้องถิ่นและแนวทางการพึ่งตนเอง ภูมิปัญญาชาวบ้าน เทคโนโลยี ตลอดจนระบบความเชื่อแบบดั้งเดิม²³

จากบทเรียนการพัฒนาที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นปัญหาของแนวทางการพัฒนาที่มองข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันหลายฝ่ายได้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นรากเหง้าที่สำคัญซึ่งเป็นฐานในการพัฒนาประเทศที่สำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น

²³ บัณฑิต อ่อนคำและวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์, ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท : ประสบการณ์ของประเทศไทย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้ว, 2533), หน้า 24-25.

ด้านต่างๆ อาทิ

- 1) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างงาน สร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น เช่น การทำไม้กวาดดอกหญ้า การทำมัด การส่งเสริมอาชีพจากสมุนไพร เป็นต้น
- 2) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างเสริมสุขภาพคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น เช่น การนวดแผนไทย การดูแลสุขภาพด้วยเกษตรธาตุ 4 เป็นต้น
- 3) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความสามัคคีและกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น เช่น ธนาкарข้าว ธนาкарโคกระบือ เป็นต้น
- 4) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวของท่าข้าม ตลาดบางหลวง ร.ศ.122 ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง เป็นต้น
- 5) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้วัสดุธรรมชาติแทนถุงพลาสติก พิธีบวชป่า เป็นต้น
- 6) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์เครื่องดนตรีไทยโบราณ การแต่งกายของคนท้องถิ่นต่างๆ
- 7) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเทคโนโลยีชุมชน เช่น การสร้างเครื่องสีข้าวแบบชาวบ้าน
- 8) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตสินค้า เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

- 9) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาหาเสพติด เช่น การห่อข้าวสารซี๊ไถ่แจ่งข้าวตำรวจ เป็นต้น

ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยเป็นทรัพยากรทางปัญญาที่สำคัญ ไม่เพียงเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง แต่ยังเป็นทุนที่พร้อมจะแปรสภาพเป็นทุนอย่างอื่น อาทิ ทุนอุตสาหกรรมเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ ทุนทางวัฒนธรรมในการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ทุนทางสังคมที่สร้างความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมอย่างสมานสามัคคี จึงสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไทยในระดับต่างๆ ไปสู่ความก้าวหน้าบนรากเหง้าของท้องถิ่น

บทที่

การยกระดับภูมิปัญญาไทย
สู่การพัฒนาท้องถิ่น
เชิงสร้างสรรค์

3

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ
กระทรวงพาณิชย์

“เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายความว่า
แนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐาน
ของการใช้องค์ความรู้ การสร้างสรรค์งาน
และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา
ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม
การสั่งสมความรู้ของสังคม
และเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่”

ประเทศไทยมีภูมิปัญญาอยู่มากมาย ซึ่งภูมิปัญญาแต่ละอย่างกำเนิดมาเพื่อประโยชน์ที่แตกต่างกัน หากแต่ภูมิปัญญาหลายอย่างเลื่อนหายไปตามกาลเวลา ในขณะที่หลายอย่างถูกลดคุณค่าลง อาจเนื่องมาจากความไม่รู้วิธีการนำไปใช้ โดยเฉพาะการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยยังมีจุดอ่อนในการยกระดับภูมิปัญญาไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งฐานสำคัญในการยกระดับภูมิปัญญาดังกล่าว คือ ความเข้าใจในเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่ไทยนำมาพร้อมกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศในยุคปัจจุบัน พร้อมความรู้เทคนิคกระบวนการและสถานการณ์การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์

3.1 ความหมาย องค์ประกอบ ความเป็นมา และความสำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

3.1.1 ความเป็นมาของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ได้รับความนิยมและมีการนำไปใช้อย่างจริงจังในหลายประเทศทั่วโลก เช่น ประเทศอังกฤษ ออสเตรเลีย จีน เกาหลีใต้ และสิงคโปร์ เป็นต้น โดยประเทศอังกฤษนั้น ถือได้ว่าเป็นผู้นำในเรื่องนโยบายเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากได้เริ่มมีการดำเนินการสนับสนุนอุตสาหกรรมสร้างสรรค์และกลุ่มคนที่มีความคิดสร้างสรรค์มาเป็นเวลากว่า 10 ปี ตั้งแต่ในช่วง พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นปีก่อนตั้ง Creative Task Force ภายใต้กระทรวงวัฒนธรรมสื่อและการกีฬา (Department of Culture, Media and Sport : DCMS) เพื่อรับผิดชอบดูแลอุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2548 ได้พัฒนาต่อเนืองกลายเป็นโครงการเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (The Creative Economy Program) เนื่องจากประเทศอังกฤษได้ตระหนักถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่นำรายได้เข้าประเทศสูงถึงร้อยละ 7.3 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ มีอัตราการเติบโตสูงถึงร้อยละ 5 ต่อปี ซึ่งคิดเป็นสองเท่าของอุตสาหกรรมอื่น และมีการจ้างงานในอุตสาหกรรมดังกล่าวถึงกว่า 1.8 ล้านคน²⁴

คำว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ถูกกล่าวถึงและเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการในระดับรัฐบาลครั้งแรกในประเทศอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2540 ต่อมาปี พ.ศ. 2544 Department of Culture, Media and Sport ได้ให้คำ

²⁴ ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด และคณะ, รายงานการวิจัยระบบนวัตกรรมรายสาขาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, 2553), หน้า 11.

จำกัดความของ “อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries)” ไว้ว่า “Those industries which have their origin in individual creativity, skill and talent and which have a potential for wealth and job creation through the generation and exploitation of intellectual property.”²⁵ และคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แปลความหมายของคำจำกัดความนี้ว่า “เศรษฐกิจที่ประกอบด้วยอุตสาหกรรมที่มีรากฐานมาจากความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล ทักษะความชำนาญ และความสามารถพิเศษ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างความมั่งคั่งและสร้างงานให้เกิดขึ้นได้ โดยที่สามารถส่งสมและส่งผ่านจากคนรุ่นเก่าสู่รุ่นใหม่ด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา”²⁶

ในยุคที่อังกฤษเริ่มนำเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาใช้ในการพัฒนาประเทศ มาจากการเน้นพัฒนาประเทศเป็นอุตสาหกรรม ผลิตรายการค้าส่งออกไปขาย แต่ทำไปทำมาเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูง อย่างที่นักวิชาการเรียกว่า “รวยกระจุก จนกระจาย” นายทุนเจ้าของโรงงาน เจ้าของธุรกิจ ร่ำรวย แต่ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศยากจน เป็นได้เพียงลูกจ้างโรงงาน เพราะสินค้าของอังกฤษจะขายดีขายแข่งกับประเทศอื่นได้ ต้องทำให้มีราคาถูกลงลดต้นทุน กัดค่าจ้างแรงงาน แถมยังเป็นอุตสาหกรรมที่สิ้นเปลืองทรัพยากรสูง แต่ขายได้ราคาต่ำ

หากปล่อยไปอย่างนี้ประเทศมีปัญหาแน่ รัฐบาลอังกฤษเลยมีนโยบายปรับรูปแบบการพัฒนาใหม่ หันมาใช้เศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมเชิง

²⁵ Department of Culture, Media and Sport, 2544: 04 อ้างถึงในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, <http://www.chulapedia.chula.ac.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2554.

²⁶ อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ, 2553 อ้างถึงใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, <http://www.chulapedia.chula.ac.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2554.

สร้างสรรค์ ส่งเสริมการผลิตสินค้าเชิงวัฒนธรรม ภาพยนตร์ ดนตรี สิ่งพิมพ์
กิจการวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ การโฆษณา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์พัฒนาสินค้าให้มีคุณภาพ ใช้
ทรัพยากรน้อยลง แต่ได้ราคามากขึ้น เพื่อให้คนอังกฤษมีทางเลือกมากขึ้น
ไม่ใช่เป็นได้เพียงลูกจ้างโรงงานแต่ช่วยกระจายรายได้ไปสู่ประชาชนในวงกว้าง
มากขึ้น²⁷

แม้เศรษฐกิจสร้างสรรค์จะถือกำเนิดและได้รับความนิยมใน
หลายประเทศมาแล้วกว่า 10 ปี แต่กลับได้รับความนิยมในประเทศไทยเมื่อ
2-3 ปีที่ผ่านมา

3.1.2 ความหมายของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

เมื่อคำว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” และแนวคิดการพัฒนา
อุตสาหกรรมสร้างสรรค์เริ่มเป็นที่นิยม และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการคุ้มครอง
ทรัพย์สินทางปัญญา ในปี พ.ศ. 2546 องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก
(World Intellectual Property Organization, WIPO) จึงได้ให้คำนิยามของ
“เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ไว้ว่า “Industries that include the cultural
industries plus all cultural or artistic production, whether live
or produced as an individual unit. The creative industries are
those in which the product or service contains a substantial
element of artistic or creative endeavor.” (WIPO, 2003) และคณะ
กรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แปลความหมายของคำ
จำกัดความนี้ว่า “อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์ทาง
วัฒนธรรมและศิลปะทั้งหมด ทั้งในรูปสินค้าและบริการที่ต้องใช้ความ

²⁷ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 15 ธันวาคม 2553, <http://www.thairath.co.th>
เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2554.

พยายามในการสร้างสรรค์งาน ไม่ว่าจะเป็นการทำขึ้นมาโดยทันทีในขณะนั้น หรือผ่านกระบวนการผลิต และเน้นการปกป้องผลงานผ่าน Copyright”²⁸

“เศรษฐกิจสร้างสรรค์” หมายความว่า แนวคิดการขับเคลื่อน เศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การสร้างสรรค์งานและการใช้ ทรัพย์สินทางปัญญา ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมการสั่งสมความรู้ของ สังคม เทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่²⁹

เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) หมายถึง เศรษฐกิจที่ส่งเสริมให้มีการผลิตสินค้าและบริการโดยอาศัยความได้เปรียบเชิง เปรียบเทียบ (Comparative Advantage) โดยใช้ประโยชน์จาก สินทรัพย์ทาง วัฒนธรรม (Cultural Assets) ซึ่งหมายรวมถึง ประวัติศาสตร์ ประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ผสมผสานกับความรู้ ความคิดสร้างสรรค์และระดับ เทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อสร้างความแตกต่างให้กับสินค้าและบริการ รวมทั้ง สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยสินค้าและบริการเชิง สร้างสรรค์ เหล่านี้มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ ความเป็นเอกลักษณ์ ยากต่อการ ลอกเลียนแบบและมักขายได้ราคา³⁰

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์อยู่ในขั้นตอนของการ พัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงมีการให้คำนิยามเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) อย่างหลากหลาย ดังนี้

²⁸ อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ อ่างแล้ว, [http:// www.chulapedia.chula.ac.th](http://www.chulapedia.chula.ac.th) เข้าถึงเมื่อ วันที่ 5 มกราคม 2554.

²⁹ สำนักนายกรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา 8 กันยายน 2553 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์แห่งชาติ พ.ศ. 2553 เล่ม 127 ตอนพิเศษ 107 ง. (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2553), หน้า 1.

³⁰ รุติเทพ สิทธิยศ, “ที่มา ที่ไป และทำไมต้องเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์” ใน วารสาร นกบริหาร 30 (มกราคม-มีนาคม 2553): 10.

1) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้นิยามว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) หมายถึง แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) การใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ตลอดจนการส่งเสริมความรู้ของสังคมและเทคโนโลยี นวัตกรรมใหม่

2) John Howkins ได้ให้นิยามของ Creative Economy ไว้ว่า “How people make money from idea” หมายถึง การสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์

3) ศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบ (Thailand Creative & Design Center: TCDC) ได้ให้นิยาม Creative Economy ไว้ว่า “การสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์ สาขาการผลิตที่พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries: CI)” เป็นกลุ่มกิจกรรมการผลิตที่ต้องพึ่งพาความคิดสร้างสรรค์เป็นวัตถุดิบสำคัญ

4) องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา (United Nation Conference on Trade and Development: UNCTAD) ได้ให้ความหมายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ในบริบทของการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า “เป็นแนวความคิดในการพัฒนาและสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้สินทรัพย์ที่เกิดจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์”³¹

จึงกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์เกิดจากความคิด ความรู้ที่สั่งสมกันมานานซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เกิดจากความคิดของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ดังนั้น การพัฒนาที่สร้างสรรค์

³¹ เสาวรย์ กุสุมา ณ อยุธยา, “Creative Economy ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจไทย” ใน วารสารนักบริหาร 30 (มกราคม-มีนาคม 2553): 23.

ก็เป็นการพัฒนาที่วางอยู่บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการ
“ต่อยอด” “เพิ่มค่า” “หาจุดต่าง”

3.1.3 องค์ประกอบของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์มีองค์ประกอบร่วมในการขับเคลื่อนเพื่อ
พัฒนาเศรษฐกิจหลายประการ อาทิ การใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การ
ศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) การใช้ทรัพย์สินทาง
ปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม การ
สั่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยีนวัตกรรมใหม่ นอกจากนี้ การพัฒนา
ทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศจะสามารถขับเคลื่อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
สูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์ภายใต้แนวคิดสร้างสรรค์ได้นั้นต้องมุ่งเน้นการ
พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นหัวใจหลักที่สำคัญ

ในขณะที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ (สศช.) กำหนดขอบเขตเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยโดยแยก
เป็น 4 กลุ่มหลักและ 15 สาขาย่อยดังตาราง 1

ตารางที่ 1 ขอบเขตเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย³²

ประเภท	กลุ่มย่อย	รายละเอียดของขอบเขต
การสืบทอด ทาง วัฒนธรรม (Heritage)	งานฝีมือและ หัตถกรรม (Crafts)	ผลิตภัณฑ์งานจักสาน ถักทอ เครื่องใช้ในการเดินทางจากหนัง ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนจากไม้ ดอกไม้ใบไม้ประดิษฐ์ เซรามิกที่ใช้วิธีผลิตด้วยมือ เครื่องประดับโลหะมีค่า เพชร พลอยเจียรไนหรือเพชรพลอยร่วน
	การท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม (Cultural and Heritage Tourism)	การท่องเที่ยวที่มุ่งเรียนรู้จากวัฒนธรรมและมรดกทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ๆ ที่กว้างไกล จากการมีประสบการณ์ในแหล่งวัฒนธรรมที่คงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
	การแพทย์แผนไทย (Thai Traditional Medicine)	ยาไทย ยาสมุนไพร นวดแผนไทย การผดุงครรภ์ อุปกรณ์เครื่องมือทางการแพทย์ไทย โดยอาศัยความรู้หรือตำราที่ได้ถ่ายทอดและสืบทอดมา
	อาหารไทย (Thai Food)	อาหารที่มีการผสมผสานกับวัฒนธรรม การดำรงชีวิตของคนไทยในแต่ละท้องถิ่น เช่น อาหารพื้นเมือง ขนมไทย อาหารในงานเทศกาล เป็นต้น

³² สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเบื้องต้น เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative Economy). (กรุงเทพมหานคร: บริษัท บี.ซี.เพรส (บุญชิน) จำกัด, 2552), หน้า 73-75.

ประเภท	กลุ่มย่อย	รายละเอียดของขอบเขต
ศิลปะ (Arts)	ศิลปะการแสดง (Performing arts)	การจัดกิจกรรม บริการทางศิลปะการแสดงและบริการทางด้านมหรสพ เช่น ละครบ๊อง คอนเสิร์ต วงดนตรี ละครเวทีต่างๆ
	ทัศนศิลป์ (Visual arts)	งานจิตรกรรม ภาพพิมพ์ ภาพถ่ายและงานประติมากรรม
สื่อ (Media)	การพิมพ์และสื่อการพิมพ์ (Publishing)	การทำสำเนาสิ่งพิมพ์ สำเนาสื่อบันทึกข้อมูลรวมถึงการบริการที่เกี่ยวข้องกับการพิมพ์อื่นๆ เช่น การเรียงพิมพ์ การแกะแม่พิมพ์และการเข้าเล่ม การพิมพ์หนังสือ หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ ใบปลิว ปฏิทิน สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ และการบริการทางการพิมพ์อื่นๆ
	การกระจายเสียง (Broadcasting)	การกระจายเสียงทางโทรทัศน์ การกระจายเสียงทางวิทยุและการบริการทางการกระจายเสียง สถานีวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ และห้องส่งซึ่งดำเนินการหลักเกี่ยวกับการผลิตรายการวิทยุและโทรทัศน์ทุกประเภท เช่น รายการบันเทิง รายการเพื่อส่งเสริมการศึกษา รายการข่าว กีฬาพยากรณ์อากาศ สัมภาษณ์บุคคล ฯลฯ โดยเป็นรายการสดหรือบันทึกลงแถบบันทึกในสื่อต่างๆ เพื่อเผยแพร่และกระจายเสียง รวมถึงการขาย ให้เช่า เก็บรักษาเพื่อการกระจายเสียงหรือแพร่ภาพและการนำกลับมาแพร่ภาพซ้ำ

ประเภท	กลุ่มย่อย	รายละเอียดของขอบเขต
สื่อ (Media)	ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ (Film & Video)	การบริการ การผลิตหรือจำหน่าย ภาพยนตร์และแถบวีดิทัศน์ รวมทั้งการจำหน่ายหรือให้เช่าฟิล์มและแถบวีดิทัศน์ สถานประกอบการที่ดำเนินการ หลักเกี่ยวกับการขายหรือให้เช่าภาพยนตร์หรือแถบวีดิทัศน์แก่อุตสาหกรรมอื่น ซึ่งมีใช่เป็นการจำหน่ายให้แก่สาธารณชนทั่วไป รวมถึงการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกัน
	ดนตรี (Music)	การบันทึกเสียง การทำซ้ำและเครื่องดนตรี
งานสร้างสรรค์ แบ่งตามลักษณะของงาน (Functional creations)	งานออกแบบ (Design)	การผลิตและขายเฟอร์นิเจอร์ การตกแต่งภายในเครื่องครัว เครื่องแก้ว ของเล่นต่างๆ การออกแบบกราฟฟิก ออกแบบบรรจุภัณฑ์ รวมทั้งบริการออกแบบต่างๆ ยกเว้นการผลิตและขายเครื่องแต่งกาย เสื้อผ้าจากผ้าฝ้ายที่ผลิตขึ้นเอง และเครื่องสวมสำหรับกีฬา
	แฟชั่น (Fashion)	การผลิตเครื่องแต่งกาย การออกแบบ จัดทำตัวอย่าง จัดเตรียมการผลิต การขายเครื่องแต่งกายสำเร็จรูปและการรับจ้างตัดเสื้อผ้าลูกค้า ยกเว้น การผลิตเสื้อผ้าจากผ้าฝ้ายที่ผลิตขึ้นเองและเครื่องสวมสำหรับกีฬา

ประเภท	กลุ่มย่อย	รายละเอียดของขอบเขต
งาน สร้างสรรค์ แบ่งตาม ลักษณะของ งาน (Functional creations)	งานโฆษณา (Advertising)	การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการโฆษณา ทั้งทางสื่อ สิ่งพิมพ์ สื่อบันทึก สื่อบันทึก เสียงอื่นๆ และงานออกแบบงานโฆษณา งานบริการทางการโฆษณาและการ ดำเนินงานที่เกี่ยวข้อง
	สถาปัตยกรรม (Architecture)	การดำเนินงานเกี่ยวกับการก่อสร้างทั่วไป การก่อสร้างเฉพาะงาน และงาน วิศวกรรมโยธา การต่อเติม ดัดแปลง การ ก่อสร้างลักษณะชั่วคราว การซ่อมแซม งานวิศวกรรมโยธา ซึ่งงานดังกล่าว สามารถดำเนินการด้วยตนเองหรือโดยได้ รับค่าธรรมเนียม ตอบแทนหรือโดยการ ทำสัญญาจ้างงานบางส่วนทั้งหมดหรือทำ สัญญา รับ ชำ ร ง กิจ กรรม ด้าน สถาปัตยกรรมและวิศวกรรม รวมถึงการ บริหารโครงการงานก่อสร้าง ออกแบบ ก่อสร้าง จัดประเภทบริการทาง สถาปัตยกรรม วิศวกรรมและการให้คำ ปรึกษาทางเทคนิคที่เกี่ยวข้อง
	ซอฟต์แวร์ (Software)	ซอฟต์แวร์ที่ใช้ในการจัดเก็บและประมวล ผลข้อมูล ทั้งการใช้งานบนคอมพิวเตอร์ หรืออุปกรณ์อื่น เช่น โทรศัพท์มือถือและ เครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ โดยไม่รวมถึงงาน แอนิเมชันและเกมส์

จากองค์ประกอบและประเภทของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ จะพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสอดแทรกอยู่ได้ในทุกประเภท หากแต่ส่วนใหญ่จะพบเห็นในประเภทของการสืบทอดทางวัฒนธรรมและศิลปะ

3.1.4 ความสำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

ความสำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ คือ การผลักดันให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้นพร้อมการรักษารากเหง้าของความเป็นไทย สังเกตได้จากกรณีของประเทศอังกฤษที่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ทำรายได้มากเป็นอันดับ 2 เป็นรองรายได้จากธุรกิจการเงินที่ทำเงินเป็นอันดับ 1³³

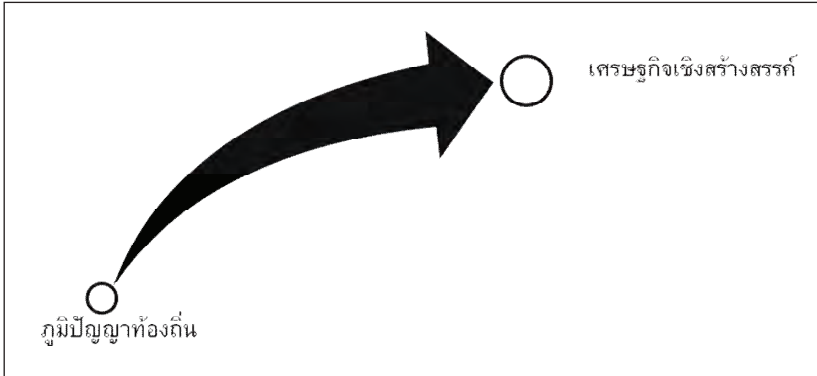
เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ยังเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรค์ผลงานบนฐานภูมิปัญญาไทย ความสำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จึงมีทั้งในระดับท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

จากที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ของคนในท้องถิ่นที่มีการคิด สังสม สืบทอดและนำไปใช้ประโยชน์ อันเป็นรากเหง้าของแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ในขณะที่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 4 ประเภทหลัก คือ การสืบทอดทางวัฒนธรรม ศิลปะ สื่อและงานสร้างสรรค์ ซึ่งทุกประเภทเกิดบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งสิ้น นั่นหมายความว่าต้องมีภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อนจึงจะเกิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากปราศจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

³³ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 15 ธันวาคม 2553, <http://www.thairath.co.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2554.

ภาพที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น
กับเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นฐานสำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์หรืออาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งประเทศไทยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่มากมายที่สามารถยกระดับไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ ดังที่นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี กล่าวปาฐกถาว่า ประเทศไทยถือว่ามียุคเด่นในเรื่องทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาซึ่งมีอยู่ในทุกพื้นที่และสามารถเป็นจุดขายสำคัญที่นำมาต่อยอดเข้ากับทั้งสินค้าและบริการได้อย่างดียิ่ง ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย มีทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาและความหลากหลายทางชีวภาพ มีเอกลักษณ์ศิลปะและวัฒนธรรม มีงานช่างฝีมือและหัตถกรรม ซึ่งเป็นความโดดเด่นและเป็นมรดกที่ประเมินค่าไม่ได้เหล่านี้ คือ ปัจจัยสำคัญของเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ แต่วัฒนธรรม คือ สิ่งเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย³⁴ ดังนั้น สิ่งสำคัญในการนำมาต่อยอดกับสินค้า

³⁴ ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “SMEs ไทยเข้มแข็ง เศรษฐกิจแข็งแกร่ง ประเทศมั่นคง” โดยนายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) วันพฤหัสบดีที่ 10 มีนาคม 2554 ณ อาคารชาเลนเจอร์ 2 ศูนย์แสดงสินค้าอิมแพ็ค เมืองทองธานี (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.), <http://www.sme.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2554.

และบริการ คือ ต้องมีการคัดสรรและนำเสนอด้วยความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้สามารถผสานเข้ากันได้กับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน

3.3 เทคนิคการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการปรับตัว การเรียนรู้และเป็นเรื่องของกระบวนการ การเรียนรู้ที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับ การปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง มีการปรับตัว จึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge ที่สำคัญ คือ กระบวนการจัดการที่มีลักษณะที่ซ้อนทับกันอยู่หลายมิติซึ่งความรู้ในปัจจุบันมักจะทำให้ความสำคัญที่เน้นความรู้ในมิติเดียว โดยการจัดการเชิงเดียว เช่น แนวทางการพัฒนาเชิงเดียวที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมต้องการให้ประเทศเป็นสังคมนิคส์และสร้างสังคมที่เป็นโลกอุตสาหกรรมแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทยจึงทำให้การส่งเสริมการเกษตรมักเป็นการปลูกพืชเชิงเดียวที่เน้นเพื่อประโยชน์ในเชิงการค้า เช่น การทำสวนยางพารา ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย แม้กระทั่งการปลูกพืชผลอื่นๆ อาทิ เงาะ ทุเรียน มังคุด สับปะรด ซึ่งในพืชผลเหล่านี้ แท้ที่จริงก็สามารถอยู่ร่วมกันได้หรือการเกี่ยวพันพืชก็จะมีลักษณะที่มีพันธุ์พืชอย่างหลากหลาย ส่วนในการจัดการก็สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการผสมผสานกับการผลิตแบบใหม่ได้ ถือเป็นจัดการเชิงซ้อน นั่นก็คือ การดึงความรู้จากที่อื่นๆ เข้ามาผสมผสาน การปรับตัวให้เข้ากับประเพณีเดิมเพื่อให้เกิดความหมายใหม่อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันทำให้ความรู้ท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ การผสมผสานและการปรับตัวตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง ซึ่งในการจัดการภูมิปัญญาถือเป็นความรู้ที่ซ้อนทับกันหลายมิติ มิใช่ มิติเดียว

ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคิดถึง กระบวนการจัดการที่มีลักษณะเชิงซ้อน อันเป็นการปฏิเสศแนวทางการพัฒนา ประเทศที่ผ่านมาที่ใช้ฐานความรู้ประเภทเดียว ซึ่งเรียกว่า **“ความรู้ทางวิทยาศาสตร์”** เพียงประการเดียวเท่านั้น แม้ว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์จะมีความสำคัญก็ตาม ในขณะที่เดียวกันโลกปัจจุบันก็มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีมนุษย์ต่างวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแต่ได้สร้างภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมา ทำให้มนุษย์แต่ละชุมชนท้องถิ่นสามารถเดินไปข้างหน้าได้อย่างภาคภูมิใจ ดังนั้น แนวโน้มการพัฒนาในวันข้างหน้า จึงต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย และต้องเข้าใจด้วยว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ มีความสำคัญ สามารถช่วยให้การพัฒนาก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพในสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ ได้ดีกว่าในอดีต³⁵

หากจะกล่าวถึง เทคนิคการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ มี 4 เทคนิคหลัก ดังนี้

1) **การอนุรักษ์** คือ การรักษาสิ่งที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยให้คงอยู่สืบต่อไป เช่น การอนุรักษ์ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การลงแขกเกี่ยวข้าวหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น

2) **การฟื้นฟู** คือ การนำสิ่งที่สูญหายไปแล้วให้กลับมาอีก เช่น การฟื้นฟูการเล่นไทยโบราณ การฟื้นฟูเกษตรแบบผสมผสาน การฟื้นฟูประเพณีก่อกองทราย เป็นต้น

3) **การประยุกต์** คือ การนำสิ่งเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัย เช่น ประยุกต์การบวชพระเป็นการบวชป่าเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

³⁵ อานันท์ กาญจนพันธุ์, **มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร**. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544), หน้า 165-166.

4) การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่จากฐานความรู้ดั้งเดิม เช่น การสร้างชลประทานแทนเหมืองฝาย การผลิตเตาแก๊สแทนเตาถ่าน เป็นต้น

ภาพที่ 7 เทคนิคการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเชิงสร้างสรรค์

คุณูปการของการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นยังก่อให้เกิดความเข้าใจในรากเหง้า ความรัก ความผูกพันและความภาคภูมิใจในชุมชนอีกด้วย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งสามารถฟื้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า ภูเขา สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิด หลักที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น³⁶ เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิด ประสบการณ์และความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ เพื่อให้ค่อยๆ สานกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันพัฒนาระบบที่จะทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

³⁶ เสรี พงศ์พิศ และวิชิต นันทสุวรรณ, แผนแม่บทชุมชน ประชาธิปไตยและพัฒนา. (มปท., 2545), หน้า 15.

3.4 กระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์

กระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์เน้นการวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ในพื้นที่ ดังนี้

1) วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานซึ่งเป็นบริบทของพื้นที่ เช่น ประชากร อาชีพ รายได้ การศึกษา เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่ในภาพรวมเพื่อทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ก่อนว่ามีปัญหา จุดอ่อน จุดแข็งและโอกาสอะไรเพื่อหาช่องทางในการพัฒนา

2) วิเคราะห์ชุมชนและสังคมในพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา โดยการวิเคราะห์

2.1) หน่วยทางสังคม เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของสังคมว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง แต่ละองค์ประกอบมีสถานการณ์และบทบาทอย่างไร

2.2) สถาบันหรือองค์กรทางสังคม โดยการวิเคราะห์ว่าพื้นที่ดังกล่าวประกอบด้วยสถาบันหรือองค์กรทางสังคมใดบ้าง แต่ละหน่วยงานมีบทบาทและศักยภาพเพียงใด

2.3) โครงสร้างทางสังคม ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของหน่วยทางสังคมและสถาบันทางสังคมซึ่งมีความเชื่อมโยงกัน เพื่อดูถึงความเกี่ยวพันของแต่ละภาคส่วนในพื้นที่

3) วิเคราะห์ภูมิปัญญาและสถานการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา เพื่อดูว่าในพื้นที่ดังกล่าวมีภูมิปัญญาและภูมิปัญญาท้องถิ่นใดบ้าง แต่ละภูมิปัญญาอยู่ในภาวะใดซึ่งอาจอยู่ในภาวะที่สูญหายไปแล้วหลงเหลืออยู่บ้าง ยังอยู่ในสภาพดีหรืออยู่ในสภาพดีมาก

4) วิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของพื้นที่ว่ามีจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา เพื่อดูว่าพื้นที่มีปัญหาใดบ้างและพื้นที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาเพียงใด

5) วิเคราะห์โอกาสในการพัฒนาพื้นที่ของพื้นที่ที่จะทำการพัฒนา เพื่อดูว่าพื้นที่มีโอกาสในการพัฒนาอย่างไร จะนำภูมิปัญญาตัวไหนมาใช้ในการพัฒนา โดยอาศัยเทคนิคใดซึ่งจะนำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาต่างๆ ต่อไป

การวิเคราะห์ทั้ง 5 ประเด็นข้างต้น ต้องใช้กระบวนการวิเคราะห์อย่างมีส่วนร่วม นั่นหมายถึง ต้องเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่ร่วมกระบวนการด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องผ่านการมองอย่างรอบด้าน ทั้งในมุมมองของคนในพื้นที่ และคนนอกพื้นที่

ตารางที่ 2 กระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น
สู่การพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์

ภูมิปัญญา	สถานการณ์ภูมิปัญญา	ปัญหาในพื้นที่	เทคนิค	โครงการพัฒนา
ดนตรีไทย	น้อย	ยาเสพติด	อนุรักษ์	โครงการเยาวชนอนุรักษ์ดนตรีไทยเพื่อการแก้ปัญหาเสพติด
เกษตรปลอดสารพิษ	สูญหาย	ดินเสื่อม	ฟื้นฟู	โครงการเกษตรอินทรีย์
ความศรัทธาในพุทธศาสนา	ดี	การทำลายป่าไม้	ประยุกต์	โครงการบวชป่า
ความสามัคคี	ดีมาก	การเป็นหนี้	สร้างใหม่	โครงการธนาคารชุมชน

จากตารางที่ 2 เป็นตัวอย่างของกระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์

1) ในท้องถิ่นมีภูมิปัญญาด้านดนตรีไทยเหลืออยู่น้อย ในขณะที่พื้นที่มีปัญหาหยาเสพติด ดังนั้น ท้องถิ่นควรใช้เทคนิคในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย โดยการจัดทำโครงการเยาวชนอนุรักษ์ดนตรีไทยเพื่อการแก้ปัญหายาเสพติด หรืออาจกล่าวได้ว่าใช้ดนตรีไทยในการแก้ปัญหายาเสพติด

2) ในท้องถิ่นเคยมีภูมิปัญญาด้านเกษตรปลอดสารพิษซึ่งภูมิปัญญาได้สูญหายไปหมดแล้ว ในขณะที่พื้นที่มีปัญหาดินเสื่อม ดังนั้น ท้องถิ่นควรใช้เทคนิคในการฟื้นฟูภูมิปัญญาด้านเกษตรปลอดสารพิษ โดยการจัดทำโครงการเกษตรอินทรีย์เพื่อการแก้ปัญหาดินเสื่อม

3) ในท้องถิ่นมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับความศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่ในขณะที่พื้นที่มีปัญหาการทำลายป่าไม้ ดังนั้น ท้องถิ่นควรใช้เทคนิคในประยุกต์ภูมิปัญญาเกี่ยวกับความศรัทธาในพุทธศาสนา โดยการจัดทำโครงการบวชป่าเพื่อการแก้ปัญหากการทำลายป่าไม้

4) ในท้องถิ่นมีภูมิปัญญาด้านความสามัคคีอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ในขณะที่พื้นที่มีปัญหาหนี้สิน ดังนั้น ท้องถิ่นควรใช้เทคนิคในการสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาบนฐานความสามัคคี โดยการจัดทำโครงการธนาคารชุมชน

จากตัวอย่างดังกล่าวเป็นกระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์ซึ่งท้องถิ่นต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ให้เข้ากับท้องถิ่นของตนเองได้ตามศักยภาพและฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่

3.5 สถานการณ์และแนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่น บนฐานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของไทย

รัฐบาลกำหนดให้เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยการสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทยในการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่สามารถสร้างมูลค่าให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ แม้กระทั่งการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ก็ปรับทิศทางของเศรษฐกิจไทยด้วยแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในการวางยุทธศาสตร์ระยะกลางและระยะยาว เพื่อสร้างมูลค่าการผลิตสินค้าและบริการให้เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง และได้กำหนดนโยบายในการขยายฐานบริการในโครงสร้างการผลิตของประเทศ และเชื่อมโยงธุรกิจภาคบริการ อุตสาหกรรมและเกษตรเข้าด้วยกันให้เป็นกลุ่มสินค้า เช่น ธุรกิจสุขภาพ อาหารและการท่องเที่ยว รวมทั้งสินค้าบริการที่ใช้ความคิดสร้างสรรค์ บนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่เชื่อมโยงกับเทคโนโลยีสมัยใหม่³⁷

จากปัจจัยภายนอกทั้งวิกฤตเศรษฐกิจโลก อุปสงค์ในตลาดโลกลดลง การส่งออกของไทยลดลง ภาวะโลกร้อน กระแสการใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อม ความต้องการผู้บริโภคเปลี่ยน อำนาจทางเศรษฐกิจโลกเริ่มเคลื่อนมาสู่เอเชียตะวันออก กอรปกับประเทศจีน อินเดีย เวียดนาม ช่วงชิงตลาดสินค้าระดับกลางและล่างของไทย ในขณะที่ปัจจัยภายในประเทศทั้งปัญหาเสถียรภาพทางการเมือง การพึ่งพาการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มต่ำ การเชื่อมโยงภาคเกษตร

³⁷ ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “SMEs ไทยเข้มแข็ง เศรษฐกิจแข็งแรง ประเทศมั่นคง” โดย นายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) วันพฤหัสบดีที่ 10 มีนาคม 2554 ณ อาคารชาเลนเจอร์ 2 ศูนย์แสดงสินค้าอิมแพ็ค เมืองทองธานี, สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.), <http://www.sme.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2554.

อุตสาหกรรมและบริการยังไม่เข้มแข็ง ความได้เปรียบจากความหลากหลายทางชีวภาพ ฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่แข็งแกร่ง เป็นปัจจัยผลักดันให้ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาท้องถิ่นให้ยืนยงอยู่บนจุดแข็งของตนเองนั่นคือฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เข้มแข็ง ใช้ความคิดในการผลิตสินค้าและบริการให้มีความน่าสนใจและเพิ่มมูลค่าและคุณค่าซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศได้ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาคพร้อมสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นซึ่งเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ แนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นของไทยจะอิงกับกระแสเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์มากขึ้นเพราะเป็นการพัฒนาที่อาศัยทุนเดิมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว

3.6 การพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์ ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาท้องถิ่นในยุคปัจจุบันต้องหันกลับมาองภูมิปัญญาของตนเองเป็นสำคัญเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปบนฐานของภูมิปัญญา หรืออาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาท้องถิ่นในปัจจุบันต้องเน้นการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสู่การพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ นั่นหมายถึงการพัฒนาที่วางอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ที่มีอยู่เพื่อนำไปเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับทุนสังคม ทุนวัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่มีอยู่

การพัฒนาดังกล่าวไม่สามารถดำเนินการได้เพียงหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง หากแต่ต้องดำเนินการในเชิงบูรณาการด้วยความร่วมมือของภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ด้วยกระบวนการที่ผนวกความคิดสร้างสรรค์ซึ่งเกิดจากองค์ความรู้และนวัตกรรมนำเข้าสู่ทุกขั้นตอนของการพัฒนา โดยนำเอาปัจจัยสำคัญของการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์มาดำเนินการขับเคลื่อนการพัฒนาในวงกว้างให้ครอบคลุมภาคเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเชื่อมโยงกันอยู่

บนพื้นฐานของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผนวกเข้ากับการใช้องค์ความรู้ และนวัตกรรม ทั้งนี้ การพัฒนาจะต้องมุ่งสู่ความสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นกระแสการพัฒนาของโลกในปัจจุบัน

การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์เป็น กระบวนการที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วหรืออาจสูญหายไปแล้วให้ พ้นคืนชีพสู่การใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งต้องอาศัยเทคนิค กลไก วิธีการ และความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นฐานคิดสำคัญ

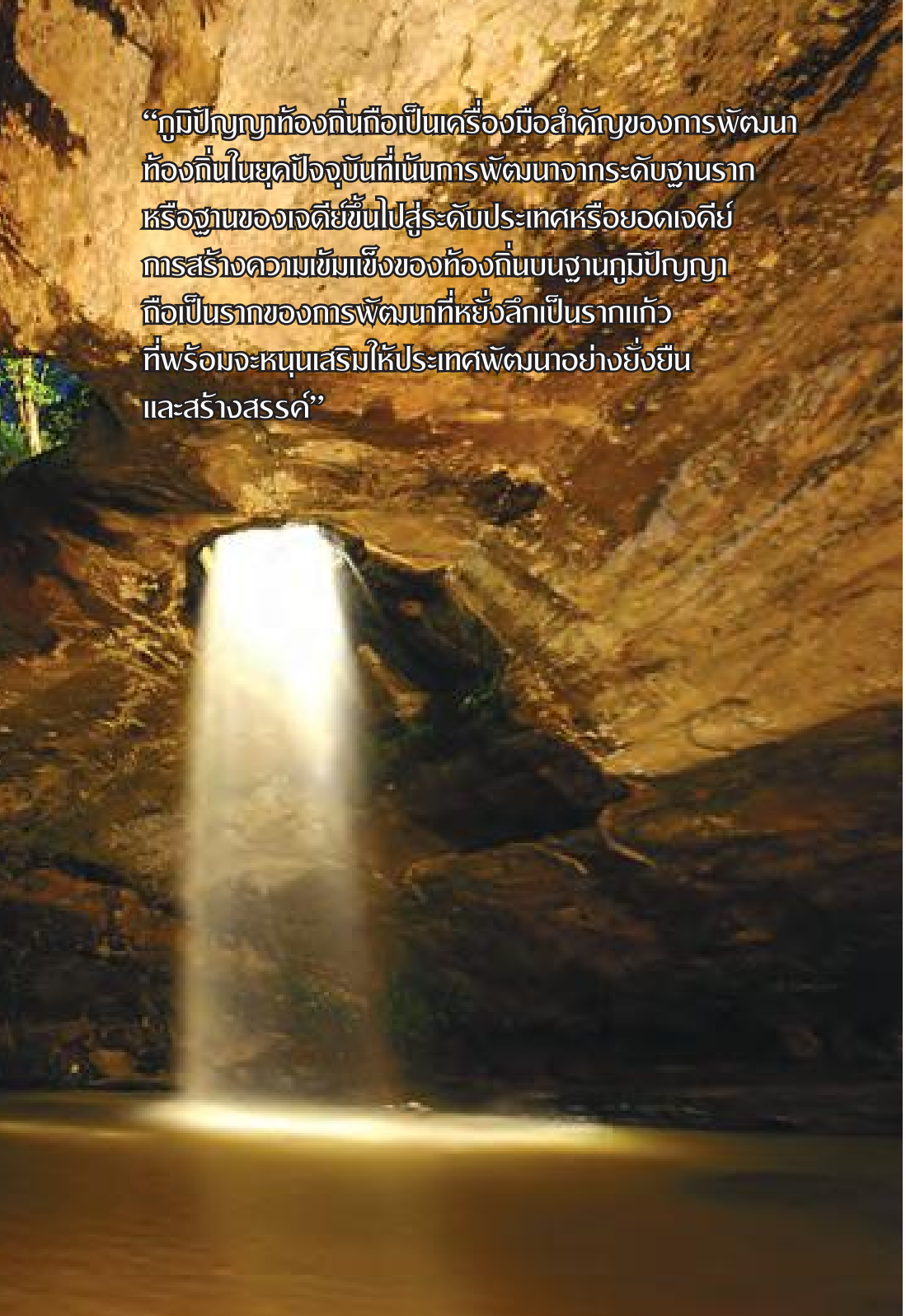
บทที่

กรณีศึกษาการยกระดับ
ภูมิปัญญาไทย
เพื่อส่งเสริมการพัฒนา
ท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์

4

“ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนา
ท้องถิ่นในยุคปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาจากระดับฐานราก
หรือฐานของเจตีย์ขึ้นไปสู่ระดับประเทศหรือยอดเยี่ยม
การสร้างคามเข้มแข็งของท้องถิ่นบนฐานภูมิปัญญา
ถือเป็นรากของการพัฒนาที่หยั่งลึกเป็นรากแก้ว
ที่พร้อมจะหนุนเสริมให้ประเทศพัฒนาอย่างยั่งยืน
และสร้างสรรค์”

๖๖ มีการยกระดับภูมิปัญญาไทยเพื่อส่งเสริมการพัฒนา
ท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์จะไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายนัก หากแต่มี
หลายองค์กรได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ใน
หลายรูปแบบด้วยความร่วมมือของภาคีต่างๆ โดยเฉพาะองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ใกล้ชิดท้องถิ่น
ที่สุด จึงเป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาในท้องถิ่น
การพัฒนาที่วางอยู่บนฐานของทรัพยากรท้องถิ่นจึงเป็นการ
พัฒนาที่จะนำท้องถิ่นไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งได้ยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่
การพัฒนา โดยมีบทบาททั้งในฐานะผู้ริเริ่ม ผู้ดำเนินการและ
ผู้สนับสนุน ซึ่งล้วนก่อให้เกิดการพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์
บนฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่ กล่าวคือ

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้ริเริ่ม
คือ ผู้ที่มองเห็นถึงปัญหาในท้องถิ่นและแสวงหาแนวทางการ
แก้ไขโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่หรืออาจจะสูญหายไป
แล้วเพื่อนำมาแก้ไขปัญหา โดยริเริ่มโครงการพัฒนาแล้วดำเนิน
งานร่วมกับภาคีอื่นในท้องถิ่น

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้ดำเนินการ คือ โครงการพัฒนาในท้องถิ่นที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ซึ่งเกิดจากการริเริ่มของภาคส่วนอื่น แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการดำเนินโครงการพัฒนาดังกล่าว รวมทั้งการบริหารจัดการโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่น

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้สนับสนุน คือ การให้การหนุนเสริม อาจจะสนับสนุนด้วยงบประมาณ บุคลากร สถานที่ อุปกรณ์หรือองค์ความรู้ก็ได้ ซึ่งโครงการพัฒนาดังกล่าวอาจถูกริเริ่มหรือดำเนินการโดยภาคีอื่นเป็นหลัก

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 3 ด้านข้างต้นมีความแตกต่างกันเพียงจุดเริ่มต้นและเจ้าภาพของโครงการ หากแต่มีความเหมือนกันในลักษณะของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาท้องถิ่นโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดจะมีบทบาทในลักษณะไหน ขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่และกระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาเป็นสำคัญ

4.1 บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะผู้ริเริ่ม

4.1.1 การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขาม อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ

ภาพที่ 8-9 การดำเนินโครงการห่อข้าวสารซี๊เถ้าแจ้จ้งชาวตำรวจ

ด้วยแรงบันดาลใจจากความต้องการปกป้องท้องถิ่นให้ปลอดจากความไม่สงบต่างๆ โดยใช้กลไกในท้องถิ่นเพื่อปกป้องท้องถิ่นให้อยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกและสอดแทรกข้อเตือนใจให้ผู้กระทำผิดเกิดการละอายแก่ใจและเกรงกลัวการกระทำผิด โดยไม่ต้องรอมาตรการทางกฎหมายในการจัดการด้วยความร่วมมือของคนในท้องถิ่นร่วมกันสอดส่องดูแลและเฝ้าระวังท้องถิ่นตนเอง ซึ่งนำภูมิปัญญาเกี่ยวกับการนำหลักรัฐศาสตร์มาใช้เพื่อให้ท้องถิ่นอยู่ร่วมกันด้วยความไว้วางใจโดยการห่อข้าวสารซี๊เถ้าแจ้จ้งชาวตำรวจที่ได้สูญหายไปแล้วฟื้นฟูกลับขึ้นมาใหม่เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาคาความไม่สงบในท้องถิ่นทั้งปัญหายาเสพติด การลักขโมยและการก่อความไม่สงบต่างๆ ในท้องถิ่น ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามได้ริเริ่มการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ซึ่งใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการห่อข้าวสารซี๊เถ้าแจ้จ้งชาวตำรวจ โดยให้ชาวบ้านห่อข้าวสารและซี๊เถ้ามารวมกันที่หน้าสำนักงาน

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขามด้วยการชอณรายชื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในหอซี้เถ้าและข้าวสารแล้วแจ้งข่าวต่อตำรวจ เป็นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ เพื่อลดความขัดแย้งในหมู่บ้าน ผู้กระทำผิดจะได้สำนึกและกลับตัวได้ทัน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดชัยภูมิในการเดินทางมารับมอบถุงบรรจุหอซี้เถ้าและข้าวสาร ตามโครงการหอข้าวสารหอซี้เถ้าแจ้งข่าวตำรวจที่ชาวบ้านทั้ง 12 หมู่บ้านในตำบลบ้านขามร่วมกันนำมามอบให้ตำรวจ โดยภายในหอได้บรรจุกระดาษรายชื่อผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ตลอดจนผู้ที่มีอาวุธปืนในครอบครอง ผู้ที่ซัปรลจักรยานยนต์เสียงดัง ผู้ที่ดื่มสุราแล้วอาละวาด นักเลงประจำหมู่บ้าน ผู้ที่ชอบลักเล็กขโมยน้อยและอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งชาวบ้านต่างนำรายชื่อผู้ก่อความไม่สงบในชุมชนส่งมอบให้ตำรวจดำเนินการสืบค้นข้อเท็จจริงเป็นลำดับต่อไป

โครงการนี้เป็นแนวคิดที่แทบไม่มีให้เห็นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นกระบวนการแจ้งข่าวสารแก่ทางราชการ แต่สิ่งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่อาจละเลย คือ ความปลอดภัยของแหล่งข่าว ดังนั้น จึงเกิดการคิดค้นหาเครื่องมือในการแจ้งข่าวที่น่าจะปลอดภัยและทำให้ผู้ที่แจ้งเกิดความมั่นใจมากที่สุด คือ การหอซี้เถ้าหอข้าวสาร โดยบ้านแต่ละหลังที่แจ้งเข้ามานั้นแต่ละครอบครัวจะไม่สามารถรู้ได้ว่าใครแจ้งรายชื่อใคร ส่วนอุปกรณ์ในการบรรจุนั้นก็มีความเท่ากัน ใช้หนังยางสีแดงสีเดียวกัน รายชื่อที่ชาวบ้านส่งมอบให้นี้ ทางเจ้าหน้าที่รับผิดชอบไม่ได้เชื่อทั้งหมด เป็นเพียงข้อมูลดิบที่จะต้องสืบค้นเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและถูกต้องที่สุด ส่วนกรรมวิธีในการตรวจสอบรายชื่อนั้น ก็จะกระทำโดยเจ้าหน้าที่ที่เตรียมไว้อีกหนึ่งชุด เพื่อให้การปฏิบัติทุกขั้นตอนเป็นความลับที่สุด³⁸

³⁸ สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดชัยภูมิ, <http://pr.prd.go.th/chaiyaphum> เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2554.

โครงการห่อข้าวสารห่อซี๊เต้าแก้งข้าวตำรวจนี้ มีแนวคิดเริ่มต้นมาจาก ภูมิปัญญาของคนโบราณ ที่นำหลักรัฐศาสตร์มาใช้เพื่อให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่าง ใ่ว่างใจกัน เมื่อครั้งสมัยโบราณ หากเกิดการลักขโมย ผู้นำชุมชนจะให้ ชาวบ้านห่อซี๊เต้ามารวมกันที่ลานหมู่บ้านและขอให้ผู้ขโมยทรัพย์สินนั้นบรรจุ สิ่งของที่ขโมยลงในซี๊เต้ามาด้วย จากนั้นก็แกะห่อซี๊เต้าออกเพื่อค้นหาทรัพย์สิน ที่มีค่า หลังจากพบแล้ว ชาวบ้านก็ไม่รู้ได้ว่าใครเป็นผู้ขโมย ซึ่งชุมชนก็จะไม่เกิด การระอายต่อกัน และไม่สามารถทราบได้ว่าใครคือผู้ขโมย

4.1.2 การจัดการการท่องเที่ยวของเทศบาลเมือง ท่าข้าม อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ภาพที่ 10-11 การดำเนินโครงการปลูกวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้
โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ

ตำบลท่าข้ามมีวัฒนธรรมอันเก่าแก่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน แต่คนในพื้นที่ไม่ค่อยภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง วัฒนธรรมจึงอยู่ในภาวะที่ เหลืออยู่น้อย เทศบาลเมืองท่าข้ามจึงริเริ่มการอนุรักษ์วัฒนธรรมและนำมาใช้ ในการพัฒนาท้องถิ่นโดยการจัดทำโครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมเพื่อปลูกกระแสวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ฟื้นคืนชีพมาอีกครั้ง ด้วยความ พยายามในการสร้างงาน สร้างรายได้ สร้างความสามัคคีในท้องถิ่นบนฐาน วัฒนธรรมชุมชน

ท่าข้าม เป็นดินแดนประวัติศาสตร์ในยุคศรีวิชัย มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม อาทิ อนุสาวรีย์และซากฐานบันไดพลับพลาที่ประทับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สะพานจุลจอมเกล้า แม่น้ำสองสี (จุดรวมของแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง) บ้านเก่าฝ่ายท่า วัดดอนกะถิน (มีพระหยก) พญาท่าข้ามและตลาดท่าข้าม เป็นต้น จากฐานทรัพยากรดังกล่าว เทศบาลเมืองท่าข้ามจึงได้ริเริ่มการท่องเที่ยวโดยการกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่กับศิลปวัฒนธรรมอย่างชัดเจน กล่าวคือ 1) ส่งเสริม สนับสนุนการท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี 2) กำหนดให้เป็นเมืองแห่งความรู้ทั้งด้านศิลปวิทยาการ วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน 3) พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ³⁹ อีกทั้งยังได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดทำโครงการสำคัญ อาทิ ถนนคนเดินเมืองท่าข้าม ด้วยแนวคิด “คืนเศรษฐกิจให้ชุมชน คืนถนนให้คนเดิน” เพื่อปลุกวัฒนธรรมชุมชนซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีชีวิตชีวาอีกครั้งหนึ่ง โครงการมหัศจรรย์เมืองท่าข้าม ปั่นจักรยาน-ล่องเรือ-ชมเมืองประวัติศาสตร์ เพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์เมืองสุราษฎร์ธานีพร้อมสัมผัสความสวยงามของธรรมชาติและ การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์เส้นทาง “เที่ยวเมืองสองท่า (ท่าข้าม-ท่าขนอน)” ด้วยความร่วมมือกับเทศบาลตำบลขนอน อำเภอคีรีรัฐนิคม การดำเนินโครงการดังกล่าวเกิดจากการริเริ่มของเทศบาลท่าข้าม ด้วยการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ มาสู่การท่องเที่ยวที่สามารถสร้างงาน สร้างรายได้และความสามัคคีในชุมชนและระหว่างชุมชนได้เป็นอย่างดี

³⁹ เทศบาลเมืองท่าข้าม, <http://www.takhambcity.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2554.

4.2 บทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะผู้ดำเนินการ

4.2.1 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

ภาพที่ 12-13 การดำเนินโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นและถูกรุกคืบจากการขยายตัวของเมือง กอปรกับผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ เกษตรกรจึงขาดความมั่นคงในอาชีพ เพื่อรักษาอาชีพดั้งเดิมซึ่งเหลืออยู่น้อยให้คงอยู่ต่อไป องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งจึงดำเนินการประยุกต์การเกษตรแบบยกห้องร่องมาสู่การท่องเที่ยวด้วยการสร้างตลาดน้ำบางน้ำผึ้งเพื่อสร้างรายได้และสร้างความภาคภูมิใจแก่เกษตรกรและส่งเสริมให้รักษาอาชีพเกษตรกรรมไว้ต่อไป

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง ดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนเรื่องผลผลิตทางการเกษตรได้ เพราะ

เป็นการสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชนในพื้นที่ ความสำเร็จดังกล่าวเป็นผลสืบเนื่องจากปัจจัยภายนอกซึ่งได้แก่ กระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ของภาครัฐที่สร้างความต้องการในการท่องเที่ยวของประชาชนอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น โดยมีปัจจัยภายในที่สำคัญ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเกษตรดั้งเดิมแบบยกท้อร่อง อีกทั้งยังเป็นพื้นที่อนุรักษ์ของภาครัฐมาตั้งแต่ปี 2520 และตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ การมีผู้นำอย่างเป็นทางการที่ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลทำให้สามารถจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงสามารถขยายผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไปเชื่อมโยงกับการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง เช่น การพัฒนาด้านคมนาคม สาธารณูปโภคต่างๆ การรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น⁴⁰

จากการดำเนินการท่องเที่ยวดังกล่าว ส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น เกิดความสามัคคีในครอบครัวและชุมชนมากขึ้น มีแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยผู้จำหน่ายสินค้าหลายรายได้เริ่มทำบ่อบำบัดน้ำเสียและจัดทำถุงผ้าแทนถุงพลาสติก อีกทั้ง เกิดการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นในเทศกาลต่างๆ รื้อฟื้นและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในการทำอาหาร เครื่องจักสานจากวัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น ต่อยอดภูมิปัญญาในการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และอนุรักษ์วิถีทำเกษตรกรรมแบบยกท้อร่อง

อย่างไรก็ตาม นายสำเนา รัศมิทัต นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ได้กล่าวว่า องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งร่วมกับ

⁴⁰ จริยวัฒน์ โลหะพุนตระกูล, “การพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ” ใน วารสารมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ 14 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2553): 1.

ชุมชนได้ปลูกวิถีชีวิตดั้งเดิมด้วยการสร้างตลาดขึ้นมาใหม่เป็น “ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง” เพื่อเป็นสถานที่ขายสินค้าของชุมชนบางน้ำผึ้งและตำบลใกล้เคียงฝั่งเมืองพระประแดง จนถึงปัจจุบันเติบโตกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ของจังหวัดสมุทรปราการ นับเป็นตลาดใกล้กรุงเทพมหานครที่มีสินค้าหลากหลายทั้งของกินของใช้ของฝากนานาชนิด จัดเป็นซุ้มให้มีทางเดินยาวกว่า 2 กิโลเมตร ขนานไปกับคลองซอยสายเล็กๆ ที่แตกแขนงจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาในพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน⁴¹ ความสำเร็จของตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง พิสูจน์ให้เห็นจากการได้รับรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ปี พ.ศ. 2550 เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 ด้านชุมชนดีเด่นทางด้านการท่องเที่ยว

4.2.2 การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 14-15 การดำเนินโครงการบวชป่าสืบทอดแม่ฟ้าหลวง

จากความร่อยหรอของป่าไม้ที่ถูกทำลายอย่างต่อเนื่องและท้องถิ่นได้รับผลกระทบโดยตรง ในขณะที่พื้นที่มีความศรัทธาในพุทธศาสนา

⁴¹ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, <http://www.dnp.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2554.

อย่างแรงกล้า องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่จึงดำเนินการประยุกต์
ความศรัทธาดังกล่าวมาทำเป็นโครงการบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำเพื่ออนุรักษ์
ป่าไม้ไว้ต่อไป

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ดำเนินการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้ด้วยการจัดประเพณีบวชป่าแม่โถ้ขึ้นในช่วงต้นเดือนมกราคม
ของทุกปี เนื่องจากหลายปีที่ผ่านมาป่าไม้ถูกทำลายไปมาก องค์การบริหารส่วน
ตำบลแม่เจดีย์ใหม่จึงจัดพิธีกรรมที่เรียกกันว่า “บวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ” โดย
นำความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาที่ชาวบ้านนับถือมานานเป็นส่วนช่วยใน
การอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งพิธีกรรมบวชป่าเป็นพิธีกรรมเรียบง่าย มีพระสงฆ์ร่วมพิธี
เจริญพระพุทธมนต์เหมือนกับการบวชคน ต่างกันเพียงเปลี่ยนจากคนมา
เป็นต้นไม้เท่านั้น วิธีการบวชป่านั้นไม่มีกฎระเบียบตายตัว พิธีกรรมจะทำ
เหมือนกับงานบุญทั่วไปโดยจะนำสายสิญจน์ล้อมทั่วอาณาบริเวณที่จะบวช
ต้นไม้ นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลต่อชาวบ้านและ
ต้นไม้ที่จะทำพิธี แล้วจึงช่วยกันนำจิวรที่เตรียมไว้ไปห่มให้กับต้นไม้ซึ่งการนำ
เอาผ้าเหลืองมาห่มให้กับต้นไม้ เพื่อป้องกันมิให้ใครมาบุกรุกทำลาย เพราะ
ถือว่าเป็นต้นไม้ที่บวชแล้ว จึงเป็นอุบายปลูกฝังให้คนมีจิตใจรักรักษาป่าไม้และ
แหล่งน้ำเอาไว้ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญของตำบลแม่เจดีย์ใหม่⁴²

⁴² องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่, <http://maejdmai.net> เข้าถึงเมื่อวันที่ 14
กุมภาพันธ์ 2554.

4.3 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในฐานะผู้สนับสนุน

4.3.1 การส่งเสริมอาชีพด้วยภูมิปัญญาไทยของ องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง

ภาพที่ 16-17 การดำเนินโครงการรวมกลุ่มอาชีพสมุนไพรในชุมชน

จากความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่อย่างเหนียวแน่นและท้องถิ่นมีสมุนไพรหลายอย่าง แต่ท้องถิ่นขาดการรวมกลุ่มและไม่เห็นคุณค่าของสมุนไพร องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนินจึงสนับสนุนการนำความสามัคคีที่มีอยู่มาสร้างเป็นโครงการรวมกลุ่มอาชีพสมุนไพรเพื่อสร้างอาชีพและรายได้เสริมให้แก่คนในท้องถิ่น

การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น รวมทั้งการส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนในชุมชนถือเป็นหน้าที่และภารกิจหลักที่องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนินต้องส่งเสริมและประชาชนสามารถรวมกลุ่มกันประกอบอาชีพ โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดเป็นเทคโนโลยีอันเหมาะสมนำไปใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของสังคม ชุมชนได้อย่าง

กลมกลืน องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนิน ได้สนับสนุนงบประมาณจำนวน 100,000 บาท พร้อมสนับสนุนอุปกรณ์ผลิตยาสมุนไพรไทย ได้แก่ เครื่องบดยา เครื่องอบยาและเครื่องร่อนยา เป็นต้น และจัดการศึกษาดูงานนอกสถานที่ให้กับกลุ่มสตรีเพื่อส่งเสริมอาชีพและเพิ่มรายได้ พร้อมเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรและแพทย์แผนไทยส่งเสริมให้มีสถานที่ฝึกงาน เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ผลิตยาสมุนไพรในชุมชน นำโดย นางอัมพา บุญระยอง ประธานกลุ่มแม่บ้านองค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนิน ซึ่งมีสมาชิกกลุ่มขณะจัดตั้ง จำนวน 20 ราย ได้รวมกันเพื่อผลิตยาจากสมุนไพรไทยด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน⁴³

4.3.2 การจัดการการท่องเที่ยวตลาดบางหลวง ร.ศ.122 ของเทศบาลตำบลบางหลวง จังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 18-19 การดำเนินโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ตลาดบางหลวง ร.ศ.122

จากความหลากหลายของวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตลาดบางหลวง แต่ความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นลดลง เทศบาลตำบลบางหลวงจึงสนับสนุนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่นเพื่อ

⁴³ องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนิน, <http://www.choengnoen.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 มกราคม 2554.

ส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นเกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมตนเอง

ตลาดบางหลวง ร.ศ.122 เป็นชุมชนที่เก่าแก่ชุมชนหนึ่งตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน (หรือแม่น้ำสุพรรณบุรี) ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน อายุกว่า 100 ปี โดยเริ่มก่อตั้งชุมชนประมาณ ร.ศ.122 สภาพของตลาดเป็นสถาปัตยกรรม สมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวคือ เป็นห้องแถวไม้สองชั้นหันหน้าเข้าหากัน มีความยาวโดยนับจากท่ารถโดยสารประจำทางลึกเข้าไปถึงแม่น้ำที่จีนมีจำนวน 130 ห้อง ปัจจุบันยังคงสภาพความงดงามและบรรยากาศตลาดเก่าไว้อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งรูปแบบวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของผู้คนชนบทตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมประจำถิ่นที่ได้ผสมกลมกลืนระหว่างวัฒนธรรมไทย-จีน ที่สืบทอดตลอดมา⁴⁴ ตลาดบางหลวงเปิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนมกราคม 2552 โดยการสนับสนุนของเทศบาลตำบลบางหลวง ผู้ว่าราชการจังหวัด หอการค้าจังหวัด ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด นครปฐมและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยโดยเฉพาะเทศบาลตำบลบางหลวง ถือเป็นหน่วยงานสำคัญที่ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวของตลาดบางหลวง ร.ศ.122 มาโดยตลอด ทั้งการจัดการเรื่องขยะมูลฝอย การสนับสนุนพนักงานของเทศบาลในการให้การต้อนรับและให้ความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว การสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิม อาทิ ประเพณี วิถีชีวิต อาหารการกิน เครื่องดนตรีจีน เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญที่ควรค่าแก่การรักษาไว้ให้ลูกหลานสืบไป อีกทั้งเทศบาลตำบลบางหลวงยังได้จัดทำโครงการมัคคุเทศก์น้อย โดยอบรมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับงานมัคคุเทศก์ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นจากโรงเรียนเจ็ยงหัว โรงเรียนวัดบางหลวงและโรงเรียนบางหลวงวิทยา เพื่อให้เยาวชนให้ท้องถิ่นมีความรู้ด้านงานบริการ การเป็นเจ้าบ้านที่ดีและสามารถเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อาหารประจำถิ่น แหล่งท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปได้

⁴⁴ เทศบาลตำบลบางหลวง, <http://www.bangluang.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2554.

ตารางที่ 3 สรุปตัวอย่างกระบวนการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น
สู่การพัฒนาท้องถิ่นสร้างสรรค์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ภูมิปัญญา	สถานการณ์ ภูมิปัญญา	ปัญหาในพื้นที่	เทคนิค	โครงการพัฒนา
หลักสูตรศาสตร์ของชุมชนและการท่องเที่ยวสารคดี	สูญหาย	ยาเสพติด/การลักขโมย/ การก่อความไม่สงบ	ฟื้นฟู	โครงการท่องเที่ยวสารคดีเชิงข่าว ตำรวจ
วัฒนธรรม ประเพณีชุมชน	มีน้อย	ขาดความภาคภูมิใจใน พื้นที่	อนุรักษ์	โครงการปลุกวัฒนธรรมเพื่อการเรียน รัฐโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ
การเกษตรและวิถีชีวิตเกษตร	มีน้อย	ผลผลิตทางการเกษตร ตกต่ำ/ เกษตรกรมีรายได้ น้อย	ประยุกต์	โครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
ความรู้ธานีในพุทธศาสนา	มีมาก	การทำลายทรัพยากรป่าไม้	ประยุกต์	โครงการบวชป่าสีเขียวแม่ไม้
ความสามัคคี	มีมาก	ขาดการรวมกลุ่ม/ไม่เห็น คุณค่าของชุมชนไทย	สร้างใหม่	โครงการการรวมกลุ่มอาชีพสมุนไพร ในชุมชน
วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิต	มีมาก	ขาดความตระหนักใน คุณค่าของวัฒนธรรม	สร้างใหม่	โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม

จากตารางที่ 3 ถือเป็นตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทในการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาด ความสามารถและกระบวนการพัฒนาที่วางอยู่บนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการใช้ความเข้มแข็งของภูมิปัญญาในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ท้องถิ่นของตนเอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นในยุคปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาจากระดับฐานรากหรือฐานของเจดีย์ขึ้นไปสู่ระดับประเทศหรือยอดเจดีย์ การสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่นบนฐานภูมิปัญญาถือเป็นรากของการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นรากแก้วที่พร้อมจะหนุนเสริมให้ประเทศพัฒนาอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์

จากบทเรียนการพัฒนาของไทยที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นจุดอ่อนของการพัฒนาตามกระแสตะวันตกได้เป็นอย่างดี เมื่อกลับมาทบทวนก็จะพบว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องวางอยู่บนฐานของทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่ทั่วทุกท้องถิ่นของไทย หากแต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายอย่างได้สูญหายไปตามกาลเวลา ในขณะที่อีกหลายอย่างอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญหาย การอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ถือเป็นการรักษาความเป็นไทย โดยการใช้เทคนิคและกระบวนการในการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์

จากกรณีตัวอย่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ อาจเป็นแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นยึดเป็นแบบอย่างเพื่อส่งเสริมให้การพัฒนาท้องถิ่นวางอยู่บนฐานภูมิปัญญาต่อไป

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการเกษตร. <http://tkagri.doe.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2554.

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช. <http://www.dnp.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2554.

กฤตินี ณีภูรัฐวุฒิสิริทธิ์ และคณะ. รายงานบับสุดท้ายโครงการศึกษาวิจัยพลวัตการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของโลกที่มีผลกระทบต่อวัฒนธรรม-สังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553.

กฤษฎณา วงษาสันต์. วิถีไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เอิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น, 2542.

กลุ่มระบบคอมพิวเตอร์ ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. <http://www.school.net.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2554.

โกวิททย์ พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บริษัทบพิตรการพิมพ์จำกัด, 2553.

จริยาวัฒน์ โลหะพุนตระกูล. “การพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยการจัดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”. วารสารมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ 14 (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2553): 1.

จักรกฤษณ์ ดาวโรสง โรงเรียนพินายวิทยา. <http://www.pm.ac.th> เข้าถึงเมื่อ
วันที่ 1 มีนาคม 2554.

จุฬาวชิทยานุกรม. <http://www.chulapedia.chula.ac.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 5
มกราคม 2554.

ฐิติเทพ สิทธิยศ. “ที่มา ที่ไป และทำไมต้องเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์”. วารสาร
นักบริหาร 30 (มกราคม-มีนาคม, 2553): 10.

ทิตยา สุวรรณชฎ. “สังคมวิทยา” ใน วิทยาศาสตร์สังคม (กรุงเทพมหานคร :
สำนักวิจัย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2517).

เทศบาลตำบลบางหลวง. <http://www.bangluang.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่
10 มีนาคม 2554.

เทศบาลเมืองท่าข้าม. <http://www.takhamcity.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่
10 มีนาคม 2554.

บัณฑิต อ่อนดำและวิริยา น้อยวงศ์ นยางค์. ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท:
ประสบการณ์ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
เรือนแก้ว, 2533.

ปรีชา อุดตระกุล. บทบาทของหมอพื้นบ้านในสังคมชนบทอีสาน. ขอนแก่น :
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2531.

ประเวศ วะสี. กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย ท้องถิ่น
เข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : บริษัททีคิวทีจำกัด, 2552.

ประเวศ วะสี. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้น
เศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน, 2542.

ปาฐกถาพิเศษเรื่อง “SMEs ไทยเข้มแข็ง เศรษฐกิจแข็งแรง ประเทศมั่นคง”
โดย นายกรัฐมนตรี (นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ) วันพฤหัสบดีที่ 10
มีนาคม 2554 ณ อาคารชาเลนเจอร์ 2 ศูนย์แสดงสินค้าอิมแพ็ค
เมืองทองธานี สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม
(สสว.). <http://www.sme.go.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 มีนาคม
2554.

พัฒนา กิติอาษา. **ท้องถิ่นนิยม การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.**
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546.

ภัทรพงศ์ อินทรกำเนิด และคณะ. **รายงานการวิจัยระบบนวัตกรรมรายสาขา
เพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานความรู้และเชิงสร้างสรรค์: กรณี
ศึกษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.** กรุงเทพมหานคร:
บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, 2553.

ภูมิปัญญาอภิวัดน์. <http://www.budmgt.com> เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 มีนาคม
2554.

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. <http://www.nsr.ac.th> เข้าถึงเมื่อวันที่ 26
มีนาคม 2554.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท.**
กรุงเทพมหานคร : ส.ส.น.ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526.

วิทยากร เชียงกุล. **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์.**
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฉบับแกระ, 2527.

วิจิต นันทสุวรรณ. **ขบวนการชุมชนใหม่ การพัฒนาแบบแผนใหม่ทาง
เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนา
ทรัพยากรชุมชน, 2547.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. หลักการพัฒนาชุมชน การพัฒนาชุมชนประยุกต์.
กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์, 2532.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการ
ศึกษาเบื้องต้น เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (The Creative
Economy). กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.ซี.เพรส (บุญชิน) จำกัด,
2552.

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดชัยภูมิ. <http://pr.prd.go.th/chaiyaphum>
เข้าถึงเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2554.

สำนักนายกรัฐมนตรี. ราชกิจจานุเบกษา 8 กันยายน 2553 ระเบียบสำนัก
นายกรัฐมนตรีว่าด้วยการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์
แห่งชาติ พ.ศ. 2553 เล่ม 127 ตอนพิเศษ 107 ง.
กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2553.

เสรี พงศ์พิศ และวิชิต นันทสุวรรณ. แผนแม่บทชุมชน ประชาพิจัยและ
พัฒนา. มปท., 2545.

เสาวรภัย กุสุมา ณ อุษยา. “Creative Economy ทางเลือกใหม่ในการ
พัฒนาเศรษฐกิจไทย”. วารสารนักบริหาร 30 (มกราคม-มีนาคม,
2553): 23-4.

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 15 ธันวาคม 2553. [http://
www.thairath.co.th](http://www.thairath.co.th) เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2554.

องค์การบริหารส่วนตำบลเชิงเนิน. <http://www.choengnoen.go.th> เข้าถึง
เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2554.

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่. <http://maejdmai.net> เข้าถึงเมื่อวัน
ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554.

อมร รักษาสัตย์ และ ชัตติยา กรรณสูต (บก.). **ทฤษฎีและแนวความคิดในการ
พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การชายและการ
ชื่อแห่งประเทศไทย, 2515.

เอกวิทย์ ณ ถกลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการ
เรียนรู้ของชาวบ้าน**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมา-
ธิราช, 2540.

เอี่ยม ทองดี และคณะ. **พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน :
กรณีศึกษาชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม**. นครปฐม :
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

อนันท์ กาญจนพันธุ์. **มิติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการ
จัดการทรัพยากร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย, 2544.

ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

ตำแหน่ง

- ☞ ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
- ☞ ผู้อำนวยการหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)
- ☞ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี
- ☞ ผู้อำนวยการโครงการการจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือภาคีทางการท่องเที่ยวแห่งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

การศึกษา

- ☞ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ☞ ปริญญาโทนโยบายและการจัดการการท่องเที่ยว (เกียรตินิยม) จากมหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ประเทศอังกฤษ

- ☞ ปรินญาเอก การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยควีนส์แลนด์ ประเทศออสเตรเลีย โดยทุนรัฐบาลออสเตรเลีย

ประสบการณ์ทำงาน

- ☞ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวและการโรงแรมของ United Nations Asian Productivity Organization (UN-APO) โตเกียว ญี่ปุ่น
- ☞ ประธานการพิจารณาทุนวิจัยด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2552 และคณะกรรมการพิจารณาทุนวิจัยด้านการท่องเที่ยว วช. ปีงบประมาณ 2551
- ☞ คณะกรรมการความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รองประธานตัดสินรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย ปี 2550 และปี 2551 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
- ☞ ผู้ทรงคุณวุฒิและที่ปรึกษาเครือข่ายวิจัยการท่องเที่ยว คณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงศึกษาธิการ
- ☞ บรรณาธิการวารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติและ E-Journal of International Thai Tourism
- ☞ กรรมการพัฒนาหลักสูตรทางการท่องเที่ยวและการโรงแรม อาจารย์พิเศษ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ภาควิชาและวารสารนิพนธ์ หลักสูตรปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก เช่น มหาวิทยาลัยศิลปากร สถาบันพระปกเกล้า จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ และอื่นๆ

มีบทความวิชาการมากกว่า 20 บทความทางการท่องเที่ยวที่ได้รับ
การตีพิมพ์ในวารสารทั้งในและต่างประเทศ และเป็นผู้เขียนหนังสือ
“ถอยหลังเพื่อก้าวหน้าอันดามัน : จุดยืนผลิตภัณฑ์ทางการ
ท่องเที่ยว” “การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม : จุดเปลี่ยนอันดามัน
สู่ความยั่งยืน” “เชียงรายรำลึก ฐานรากสู่อนาคตการท่องเที่ยว
ที่ยั่งยืน” “ก้าวต่อไป...การท่องเที่ยวไทยในเวทีอาเซียน” “A Step
of Unity Forward : Collaborative Tourism Approaches for
ASEAN One Destination” “พลวัตการท่องเที่ยวอีสานใต้...ค้นหา
รอยยิ้มร่วมสมัยแห่งกาลเวลาผ่านงานวิจัย” “เกาะช้าง...การ
ท่องเที่ยว ทางทะเลบนฐานความรู้” “การท่องเที่ยวเชิงเกษตร
สุราษฎร์ธานี : การวิจัยฐานทรัพยากรเกษตรสู่การท่องเที่ยวอย่าง
ยั่งยืน” “ASEAN Travelling Guide Book+ 2009” “บทบาทของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
บนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”

สถาบันพระปกเกล้า

ศูนย์ราชการเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา อาคารบี ชั้น 5
เลขที่ 120 หมู่ 3 ถนนแจ้งวัฒนะ
แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210
โทรศัพท์ 0-2141-9563-77 โทรสาร 0-2143-8175
เว็บไซต์ www.kpi.ac.th

วปท.54-32-1000.0

ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นฯ

ISBN : 978-974-449-595-2

9 789744 495952

ราคา บาท